MIZO HLA LEH A PHUAHTUTE CHANCHIN

BY

Dr. LALRUANGA.

ZOMI BOOK AGENCY
AIZAWL

IV A CHHUNG THU – ZAWN AWLNA

Kum 1900 hmalam hlate (Songs before 1900) Phêk

Kum 1900–1920 chhûng hlate.

(Songs in the period 1900–1920)

Kum 1940–1965 chhung hlate (between 1940–1965)

Kum 1965 hnulam hlate (after 1965)

SA LU LAM ZAI

Sa lu lam zai hi Mizo hla chhuak hmasa pawl tak a ni. Mizote Run lui kam vela an khawsak lain an sa lar hle tawh a. A tam ber hi chu Len tlang pang vela an khawsak laia chhuak a ni awm e. Tin, hla tam tak hi chu Ṭiau lui an kan thlak hnua chhuak a ni ang.

Hman lai Mizote nunah chuan Ram lama Thangchhuah theite chu an thih hnuah Pialralah nuam taka awmin an ring a. Ram lama Thangchhuah tur chuan sa chi hrang, sa vang tak tak leh kah har tak takte kah a ngai bawk. Chuvangin, Ram lama Thangchhuahte chu pasalṭhate-chang vo a ni a, chutiang mite chu an ngaisang em em a ni. Kawng danga sawi chuan, sa kah leh hman lai Mizo sakhua hi a inkawp tlat a ni. Tin, sa kah tih hian si'aia kah chauh a huap lo va, tlaka tla emaw, feia an chhun hlum a nih pawhin sa lu hawn an ni tho a. Chutianga miin sa lu an hawn chuan an ai ṭhin Sa lu an aih hian zante an talh ṭhin. Ran an talh kher loh pawhin zute zuin sa lu chu an lawm ṭhin. Chutiang hunah chuan ṭhenmalṭha leh lainate an sâwm a, hlim takin an zai a an lam ṭhin. Heng hunah hian Sa lu lam zai kan tihte hi an sa ṭhin a. A chang chuan, an sa lu chu an zut an zut a, an lam pui bawk ṭhin. Sa hrâng hlado an chham a, silai an kap dur dur ṭhin. Sa kaptu chawimawina a ni bawk a, an ngai ropui a, Mizo nun hluiah chuan an thil ngaihsan leh thil pawimawh tak a tling a ni.

Sa lu lam zai hi hla muang chi lam a ni a, khuang muang taka vuain an sa ṭhin. An sak dawn hian hla hruai tuin, 'E za e, e za e, e za e; aw za e, aw za e, aw za, aw za' tiin a chham a. Chu chu hla ki zawnna atan an hmang a. Tin, an mahni intih phurna, 'E' kan tih leh ti tlang ila, 'Aw' kan tih leh i ti tlang dial dial ang. Hlim takin zai i vawr ang' tia an mahni intih phurna a ni bawk.

SA-LU-LAM-ZAI (*Sakhal Zai*)

1. Va ko u, va ko u ka pa Hminglian,
Rih chin tlangah va ko u, ka pa Hminglian,
Zingphulah ngam zo koh theih phung loh,
A hrai lawi-ang ka than ni khawian theih maw?

2. A vâwr e, a vâwr e Lalhmingliana,
Tumpang sialin a vâwr e Lalhmingliana,
A khu tiau lei phai kuamah dârang an chhai,
Tumpang sialin a vâwr e, Lalhmingliana.

3. Tukipah chhawl thing ka thliah rualin an sel,
Pualva nuthai a rûnah hrenthir ka bun,
Muvanlai sang thinglerah kangthal ka ban,
Ka thlawh vauvah nghalpa thiang sial ang
(ka chhun.

4. Lal in tiha zâr hmasa,
Puan in tiha ni khang puan,
Kan zâr dur e Vangdanga run chhûngah,

5. A hlui khuang khuang ka pek a,
A ngho vâr vâr mi hlan rawh.
Ari ku ka duh vang a,
Ka nu chun-duri ka ram tin fang,
Ka phal ta kher kher chu aw.
Kuri vanga, Lenchawmi vang a,
Arngo thlasiri vang a.

Hrilhfiahna

Sakhal zai : Hla zir tura thlan chhuahte hi 'sa khal zai' tih a ni a. Sa lu lam zai hi chi hrang hrang a awm a. Chung zinga lar zual deuhte chu, sa lu lam hlapui, sa lu lam hla phei leh sakhal zaite an ni a. Sa khal zai an tihna chhan ni awm a an sawi chu, Lasihoin Chawngtinleri nuta, Lianchea kah atan Nghalphusen an pe a. Nghalphusen khalhtu Lasiho chuan hla sa chungin chu Nghalphu-

phusen chu Lianchea hmaah an rawn hruai a, chuta an hla sak tluk chuan Sa lu lam zai a chhuak ta a. Chung hla tluka phuahte chu Sa khal zai tih a ni ta zel a ni

1. Fahrahin Sa a kâp a, a sa kah chu a pa thi tawh khan lo hria sela a duh a, chuvangin Rih tlâng atanga va koh a duh ta a Amaherawhchu a pa kha Mitthi khuaah a lo ngaim tawh a, koh theih awwh a ni talo va. Ka pa khan ka than hi khawi atang takin lohria ang maw? tiin a au chhuak a ni.

2. He hla hi Nauawihla tia sawi a ni bawk. He hla thu-ina a sawi chu- 'Hman laiin Tiau phaiah Tumpang kawl tak mai an bei a. Vanduai thlak takin sapeltu zinga pa hat (Lalhmingliana) chu Tumpang sialin á lo vawrh hlum hlauh mai a ni 'a tihna a ni.

3 He hla hi Lianlunga phuah niawmin an sawi a. Lianlunga hi Mizote Tiau kam vela an awm laia pasaltha hmingthang, mi chunga lêng a ni. He hla a phuah lai pawh hian Lurh leh Tau khan vela an awm lai a ni awm e. Lianlunga chuan thing hanpui mai bulah hian sanghal bu a hual a. Chu thing lian tak chu a laiah a kawiawng a, chutah chuan vapuaiin bu a nei a, thing lerah chuan muvanlaiin bu a chhep bawk a Ni khat chu Lianlunga chuan a sanghal bu hual chu a va chhun a, muvanlai chu a kap thla a vapual no awp chu a la bawk a. Tichuan, tum khat rum chhuahah nghalchang lu, muvanlai leh vapual chu a ruaiin a hawn ta a Chuniang taka hlawhtling chu sawi tur awm ngai hek lo a khaw nawtin an en luih luih mai a Lianlunga chuan, a sa lu chu a ai a, zu an inho laiin he hla hi a au chhuah pui ta ani an ti.

Hman laiin vapual bu, a no chawm an hmuhin a chhinchhiah nân a kungah khan thir an khêng thin a, chutianga mi chhinchhiah tawh chu midangin an chuh buai tawh ngai lo. Vapual kha a lak a hunah an la a, an khawi thin Lianlunga pawh hian, "Pualva nuthai a runah bren thir ka bun" a tih Hi.

Tichuan He hla awmzia chu- Ka sa kah theihzia leh pasalthatzia hi mi mak tih a tling a, an sawi huai huai mai. Vawikhat ram chhuah a, ka hlawhtlinna hi en teh u. Ka vapual bu hual ka lak tumin thingler sâng taka muvanlai ka kap thla a. Sanghal a bu zawla mi se chhun takin ka chhun zat mai a ni, a ti a ni

Pualva nuthai- Vapualnu, a bu a awp lai.
Kangthal ban- Kap.

4. He hla hi chu hla phuahtute hian an lal hausakzia leh ropui an tihzia an phuahna ni maiin a lang Hman laiin puan tha, pasaltha puan leh vai puan thlengin mi naran tan neih a harsa a, lalten an nei deuh ber thin. Chuvangin, lal zingah rau rau pawh puan tha leh pasaltha puan nei hmasa kan ni e, an tihna a ni mai ang.

5. A hlui khuang khuang ka pek a ....
Arngo thlasiri vang a.

Hman lai an sa lu lamnaah arngo thla sin hi salu ro tinah an thiat fur mai a Chu chu Chawngtinleri lawm zawng nia an hriat vang a ni a. Tumkhat chu ramchhuak hoin sa an kap a, an chan sawh chuan an hawng ta a. An zinga pakhat chuan a chem a theihnghilh a, a la turin a kir leh a. An sachanna hmun a va thlen chuan, 'Chawngtinleri tap chunga a lam duai duai lai a hmu ta a. He hla, 'Arngo thlasiri ka duh vang a, ka nu chhunduri, ka ram tin fang nu, eng atana ka phal ta kher kher kha e,' tih hi a lo sa dûr dûr a. A hmutupa chu a thi ta thuai nghe nghein an sawi a. Chuta tang chuan Lasite hian ar thla hi an duh hle a nih an ring a, an chhiah ta a ni awm e.

'A hlui khuang khuang ka pek a, a ngho var var mi hlan rawh' tih hi chu sa lu lamtu lam phuah niin a lang a. Sa lu lamtuin Lasi hnenah, induh zawng tha tha ka pe che u a, sangho var tha tha min kah tir ve teh u' a tihna a ni ang.

A bak zawng hi chu Lasi lam hla ni thungin a lang a. 'Arngo thla sin kan duh vang a, ramsa kan kuta awm, kan duh lai takte kan lo pe leh mai thin hi a pawi mang e,' an tihna a ni awm e.

CHAWNGCHEN ZAI

Chawngchen zai hi Mizo hla chhuak hmasa leh lar pawl tak a ni. Heng hlate hi sechhun khuangchawi nikhua a sak chi a ni ber a. Hmun dang leh hun dangah pawh an sa tho a. Hla tlanglawn tak a ni. Chawngchen zai chi hrang hrang a awm a chungte chu:—

1. Lumtui zai. 2. Tlangkhaw zai 3. Buangkhaw zai. 4. Zailam hla. 5. Tlangphei zai. 6. Nilen zai leh 7. Dawn zai. 8. Mitthi Chawngchen Zai te an ni. chung zinga mi chu zir tura thlan chhuah a ni a.

Sechhun khuangchawi nikhua hian a neitu nu leh pate chu, Chawngnu, Chawngpa an ti a, an hmingin nula leh tlangvalte chuan an inah chawng an chen thin. An chawngchen dan chu-chhuat laiah nula an ṭhu kual pup a, nula hnungah chuan tlangval an ṭhu leh ṭheuh a, a laiah pakhat a lam a, chawngchen zai an sa a, an hlimin nnam an ti thei em em a ni. A khat tawkin, 'har a so ve' an ti a, tlangvalte kha awmna an inth'ak ṭhin. Tlangval khan nula kha lo hnaih lutukin che mawi lo deuh sela, a nulain huatthua a lak hlauh chuan an inkarah khuang an thlak a, an eu dur dur ṭhin. Chutiang a awm chuan tlangval tan chuan a zahthlak em em a. Chuvangin tlangvalte'n mualpho an hlau a, an fimkhur hle ṭhin.

Chawng nu leh pate hi zu leh saa khawtlang hruaitu leh nula leh tlangvalte hlimna siamtu an ni a, chuvangin miin an ngaisangin an zah em em a. Michhe fate tan phei chuan an hlu leh zual ngei ang. Chawngchen zai hian a tichiang hle :-

1. Chawngi chhung inah
Zu lovin vuaia ka lam ngai lo,
Chawngi chhung inah.

2. Chawn tin tuah chhûng chawngnu dam sela,
Thlangva lam zir vuaia dam ang a.

CHAWNGCHEN ZAI

(*Hla Pui*)

1. Hrati tual hmaiah,
Ţhui ngul lentu ang a zing thul e,
Kawk vahai chuang na e.

A lian tual hmaiah.
Se hran lu pal ang a tlar bung e,
Lenrual chhing na e.

(*Zai Lam*)

2. In chawng chin e, in par kan tlan e,
Ir siangah ar ang kan ngam ta e.

Kan lai chhuatah pal ang in tlar a,
In lungduh buan ang in pawm emaw?

A pawm kan awma pawm lo kan awm,
A pawm lote kan va riang em aw!

(*Nilen Zai*)

3. Nilen ka tum lo ve,
Tlaivar ka tum lo ve;
Ţhadang anka ka bia,
Nilen ka tum leh e,
Tlaivar ka tum leh e.

(*Mitthi Chawngchen Zai*)

4. Lurhpui a sang khi e,
Vanhnuai miin an hril e,
A chhipah chuang ila,
Fam ka ngaih khua lang maw.

5. Kawlah turni chhuak e,
Ualhnianga ram va ţuan;
Luahlohvi ngai inge.

Hrilhfiahna. Hlapui

1. **Hrati tual hmaiah, hrui ngul ...... chhing na e.**

Mihrang (Ralthat) tualah chuan ralaihna thingphun leh hrui zamte ram-ngaw ang hrimin a zing chuk mai a, kawkvahaite a tlar thut mai

Mihausa leh awmtheite kawtah chuan seluphan a tlar ṭhut mai a, an va ropui chungchuang ve le, tihna a ni.

Zai Lam.

2. In chawng chiṅ e, inpar......... riang em aw !

Heng hla changte hi chu Chawngchen zai thupui hmanga kan sawi aṭang khan a hriat thiam theih ang chu. Heng hla chang pawimawhna chu hman lai chawngchen dan leh khawtlang nuna chawngchen pawimawhna a tih lante chu a ni a.

Chang khatna hi. 'In chawng chenin in hausakna par kan tlan a, in inah awm hlen kan duh ta rum rum e' tia changchentu nula leh tlangval te'n chawng nu leh pate an phuahna niin a lang a Changhnihnaah hian, Chawng nu leh pate khan, an chhuat zawla nula leh tlangval (chawngchen) ṭhu tlar pupte kha, 'In duh takte in tawng ṭheuh en.'' tia an zawhna hla niin a lang thung a. Chang dawtah hian a chhanna kan hmu leh chawpchilh a; 'Mahni duh tak tawng fuhte kan awm laiin tawng fuh lo ngial ngial kan awm bawk e Tawng fuh lote chu kan khawngaih thlak mang e' tia an chhanna a ni thung.

3. **Nilen zai**

Nilen ka tum .... **ka tum leh e.**

He hla lo chhuah dan chu, tlangval pakhat hian nula a rim a, nula chuan an be ṭha lo hle a; mahse rei deuh hnuah an be ṭha leh ta viau a. A tira rei awm pawh tum lo khan, nula mitmei ṭha ka hmu leh ta si a, eng chen pawh awm ka huam leh ta e, a tihna a ni.

4. **Mitthi Chawngchen Zai.**

Lurhpui a sang khi .... khua lang maw.

Lurh tlâng sanzia hi miin an sawi huai huai mai a, a tlâng chhip aṭang chuan mitthi khua pawh hi a lang thei hial awm mang e ! a tihna a ni.

5. Kawlah turni chhuak......... ngai inge.

He hla hi chu ngaihzawngte ngaia lunglenna thu a ni a. Ni a lo chhuak a, ngaihzawng ngai ngawih ngawih chunga lo lam feh a ngai ṭhin hi a hrehawm mang e, tihna a ni.

CHAI HLA

Chai hla pawh hi Mizo hla lar hmasa a ni a Chai hla tam tak hi erawh chu Ṭiau kan hnua chhuak an ni hlawm.

Hmanlai Mizo nuna hun nuam lai ber chu kutni vang thla an hman ṭhin kha a ni a Kut chi thum– Mim kut, Pawl kut leh Chapchar kut an hmang ṭhin. Pawl kut leh Mim kutah hi chuan an chai ve ngai lo va. Chapchar kutah erawh chuan an chai ṭhin a, an kut hman zingah chuan a ropui ber leh nuam an tih hun ber a ni. Chapchar kut hi chuan khawtlang a nghawr kim a Hranden zû an bulh a, kut sa an zawng a, theih ang tawkin an inbuatsaih ṭhin. A hun an hman ni chuan, vawk neiin vawk an talh a, a ṭhenin âr an talh a, khawtlang huap tak meuba intihhlimna leh zailam hun a ni

Kut ni chuan mualah an chai a; zû an siak luau mai a, hmeichhe naupang leh mipa naupangte chuan tuium leh mauthei tein chaiho chu zû an lo tulh a An chai dan chu, mipa leh hmeichhia inkar thlakin an ding kual pup a. Mipain hmeichhe kokiah an kaih kuah theuh a A laiah chuan khuangpu leh sekitumtu an awm a. Chai hla, hla lunglêng chi deuhte an sa a, an sawi dual dual a, an lam dup dup ṭhin. Nuam an ti em em a, zan khawtlaivarin an chai ṭhin a. An hausak kum leh an phur kum phei chuan ni tam tak an chai ṭhin.

Chai hla lar zual deuh deuhte chu– Zopui zai te, Lalvunga zai te, Neihlaia zai te, Dârlung zai te, Lera zai te, Mangkhaia zai leh Thailungi zaite an ni a

Chai hlate hi hla dang aia danglamna tak mai a awm. Chu danglamna tak chu chai hla phena thil inphum leh inzep awm ṭhin chu a ni. A ṭlangpui thuin chai hla hi thawnthu ngaihnawm tak tak, hmangaihna thu emaw, pasalṭha chanchin emaw, mirethei riangvai khawngaihthlak thu emaw, indo leh inrun te, sala inman thu te, mihuaisen leh tlawmngaite chanchinin a hrin a ni a. Chai hla chang khat, tlar hnih lek hian thawnthu thui tak tak a nei ṭhin a ni. Chuvangin, chai hla hian a satute rilru a hneh a. Chung thu leh hla ril tak takte chuan kan pi leh pute chu an lo inchawm ṭhin a ni. Chai hla zirtura thlan chhuah aṭang ngawt pawh hian chai hla zia kan tarlante hi a dikzia kan hmu thei ang. Chuvangin, chai hla chi hrang kan tlur bing dawn apiangin a phena thawnthu awm chu kan tih lan a ṭha a, kan dah deuh zel a ni.

LALVUNGA ZAI

1. Lalvunga'n ka lian a ti Far-zawl a luah,
A luah sual e, changsial sawmthum an la e.
Tlan rawh tlan rawh, Lalvung tlan rawh ral an ti.
Tual khel ralah Lalvung ka tlan ngai lo ve.
Lalvunga nu ṭap ṭap lo la i chauvang,
I fa Lalvung sahlamah uai zo ta e.

Hrilhfiahna : Lalvunga zai hi Lalvunga phuah tihna ni lovin, Lalvunga ertu Lianpuiaten an phuah elna hla a ni. Mizoram an luh hnu rei vak lovah he hla hi a lo piang a.

Lalvunga Zai lo chhuah dân chu, Palian lal Lianpuia nên Ṭiau chhak Lianhna khua Fârhmunah an lal dûn a, an inngeih vak lo va; Lianpuia chuan Ṭiau thlangah a ṭêmsan ta a. Lianpuia chuan Lalvunga chu tihderin, remthu sawipui tûr angin a chah thla a, thah a duh vang a ni. Hei hi Lalvunga farnu Farkâwna awm chuan a lo hriatin, a u Lalvunga chu lo chhuk lo turiu a hrilh a. Lalvunga erawh chuan a farnu thusawi chu a ngai pawimawh lêm lo va, a chhuk ta tho va. Lianpuiate chuan Lalvunga chu zûin an hrai ruì a, zu hmun aṭangin an hnûk chhuak a, an that ta a ni. Tichuan, Lalvunga sial chu Lianpuiate chuan an kâwisak ta chiam mai a. Ṭiau dung an rawn zawhpui ta chiam a. Hêng thu aṭang hian Lalvunga zai chu a lo chhuak ta a ni.

1. **Lalvunga'n ka lian .... sawmthum an la e.**

   Lalvunga chuan intilal takin fârhmun a luah vei a, a tihah lo kher mai a, a sial zawng zawng kan chhuhsak vek nain le.

2. **Tlan rawh tlan .... ka tlan ngai lo ve.**

   Hei hi'a farnu tah hla atanga an phuah elna a ni. Lalvunga chu tlânchhe tura an hrilh ṭawk ṭawk pawh-

in a tlan duh lo vei a, Doral ni lo tualrâlah ka tlan dawn lo, a ti a.

3. **Lalvunga nu tap .... uai zo ta e.**

Lavunga nu ṭap chu an thlêm a. Lalvunga nu, ṭap tap duh suh, i ṭap thlawn mai a ni e. I fapa chu sahlâm (milu khaina thing)- ah an khai ral ta e.

changsial sawmthum : sial sawmthum sawina a ni; mahse sawmthum tak tak ni lovin, tam tak, an se neih zawng zawng an lâksak thu sawina a ni.

Tualkhel ral : Râl tak tak ni lo, râl emaw an tih vanga ral hlauhva hlauh thil.

i chau vang : I ṭap thlâwn mai mai, i hah th'âwn mai a ni

sahlâm : An ral thah lu an khaina thing Eng

MANGKHAIA ZAI

2. Dara sawngka lêrah ka chuang a,
Kan Champhai khua thloh ang thlir inge.
Ka pa'n dar thir bu riat a nei a,
Min tlan duh lo ka pa Mangthawnga'n;
Kan neih cher thil zawng tlang thang na e.

Hrilhfiahna.

Mangkhaia hi Mangthawnga khelte lal fapa a ni a. Amah hi hmeltha tak leh duh awm tak a ni. Champhai zawl vel khi an khawsakna hmun ṭhin a ni

Mangkhaia pa chu lal ropui tak leh lal hausa tak a ni a; ṭhi leh dâr a ngah a. An hausakzia leh an dâr neihte chu a thang nasa a, lal tam takin an awt em em a. Ṭumkhat chu, Zawngte (Myanmar) tlanga Zadeng lal Dârphunga (Dara) chuan an neih thil a awh em avangin finrawl chhuahin Mangkhaia chu a man a. Salah a hawn a. Mangkhaia chu Dâra inah a tang ta reng mai a.

Hetih lai hian Mangkhaia chuan nupui a nei tawh a, fapa pakhat an nei hman nghe nghe a A sal tanna hmun aṭang chuan Champhai khua chu a thlir a thlir reng mai a. An khaw chanchin leh a nupui leh a fa chanchin eng mah a hre thei tawh si lo a. A mah hi mi lungleng thei tak leh zai ngaina mi tak a lo ni bawk si a. A lunglêng chuan hla a phuah ta a. Chutianga tawrhna leh lunglenna khur thuk tak aṭang chuan Mangkhaia zai kan tihte hi a lo chhuak a. Zirtura thlan te hi hlawm hnihah ṭhen ta ila :-

1. **Dara sawngka lerah ka .... ang thlir ing e.**

Hemi awmzia chu, 'Dara leihkapui aṭangin kan Champhai khua chu ka thlir reng ṭhin a; lung a leng ṭhin mang e' a ti a ni.

Sawngka ler : leikapui tlâng.

Darphunga chuan a hma aṭanga a tum lawk ang takin Mangkhaia tlan nan chuan a pa darbu neihte chu a ngiat tlat mai a. Thil dang reng reng chu Mangkhaia tlan nan a pawm duh lo. Mangkhaia chu a rilru a hah em em a; a pa chuan, an dâr thir bu ngei pawh chu a mah tlan nan chuan pe phal mai sela a duh a. A pa lah chuan a rin ang leh a beisei angin a tlan mai bawk si lo. Tichuan, Mangkhaia chuan a pa chu hlain a ngen ta. Chu hla chu-

Ka pa'n dâr thir bu riat a nei a,
Min tlan duh lo kapa Mangthawnga'n;
Kan neih cher thil zawng tlang thang na e, tiin.

He hla awmzia chu, 'Ka pa chuan dâr bu tam tak leh ro thil hlu tak tak a neih chu tlang hriat a ni a. Mahse ka pa chuan min tlan duh si lo' a ti a ni.

dar thir bu riat : dâr bu tam tak,

neih cher thil : hausakna sum leh pai, ro thil.

LALLULA ZOPUI ZAI

1. Hrum sawm lo lian ka dang zo love,
Ka changsialin ṭiaupui dung a zui,
Sanghal hriaman thlanglenkawl a khum.
Phunthanga'n saingho ngen e,
Thanchhuma'n kawlpui bun e,
Miau muau taka aw e.

2. An ri khum khum e,
Tlawnghnar ami an ri khum khum e;
Selawn Zopui a kai zo ding maw.
Selawn zopuiah al chi bove,
Pui saiha a tam e.

3. Min chuan ve u, Darlung kan awm khua,
Lal dang runin lai a zam ruai e,
Nitin tian dar a ri chiar nghian e.

Hrilhfiahna.

Rohnaa fapa Lallula hi kum 1755 vêl khân Zopui (Sâmthang)-ah a lal a. Thlânrawnho chuan Zopui vel chu chhiah khuaah an neih a, chhiah an rawn khawn fo va, an ning hle a. Achâng phei chuàn mihringte pawh an ngen hial a ni an ti. An ngam loh avângin an pe lo ngam b wk si lo Lallula thinur chuan Thlânrawn lalpa Thanchhûma chu chhiah khawn turin a chah thla a, a upa min nunrâwng tak mai Phunthangahovin mi 30 lai an rawn thawk thla a. Lallulan a lo hrilh lâwk sa angin, a khuaa chhûngkaw tin chuan an mikhualte chu zu an pe rui ta ṭheuh va, zanah tui taka an muthilh laiin an mikhualte ṭheuh chu an that ta chiam mai a. Hei hi, "Lallula Thlânrâwn râwt" lo chhuahna chu a ni ta a ni Lallula chuan Thlânrâwnhovin phuba an rawn lâk let a hlau va, thlang a tla ta a, Tlawngrâl thlengin a kalin an sawi.

Lallula Zopui zai zirtura thlan chhuahte chu hlawm thum (chang thum) a ni a. Rimawi ram tih lehkhabua an dah dan kha a fuh lo a. A chhan chu Lallula Zopui zai zinga a hmasa lam, Lallula hun hmasa lam kha a tawp berah an dah a. Chuvangin hrilhfiah dawnin a inkal thelh a, zirlai tan hriat a harsa thei. Chuvangin, a awlsam nan leh a ṭhat zawk ringin Rimawi Rama a tawp bera awm kha pakhatnaah a awm ta a. Tichuan a hla upat dan leh hun indawt angin a awm ta a, zirlaiten an awlsam phah sawtin a rinawm. .

Hrilhfiahna.

1. Hrum sawm lo lian .... taka aw e.

Mizoten Mizoram an luah tirh lam hian khaw chhak pawi (Thlanrawn pawi) ho khian chhiah an khawn ṭhin a. Ṭiau hnaih khuate tan chuan an tawrhhlehawmin an chimawm hle mai a, an siamte an kawi chhoh sak ṭhin a' Thlanrawn ho chuan saingnote a ngen ṭhin a, Ṭiau thlang khuate tan chuan a khirh hle ṭhin. Heng avang hian Mizo lal ṭhenkhat chu thlang an tla a. Lallulan Thlanrawnho chu a khua (Zopui) ah a chah thla a, finrawl chhuahin a that ta vak mai a. Thlanrawn pasalṭha, Thanghlianga leh nidang pahnih emaw chauh damin an tlan chhuak thei niawmin an sawi. Thlanrawn lalpa Thanchhuma ngei pawh chu kawl an bun tir a, Zopuiah chuan an tan tir ta a ni. He hla chang hi Mizo khuate laka Thlanrawn ho chet dan leh Lallula Thlanrawn-ho a rawt thu phuahna a ni ber mai.

2. An ri khum khum .... saiha a tam e.

Lallulan Thlanrawnho Zopui (Samthang bul) hmuna a rawt hnu deuh khan thlang a tla ve a. Lunglei bulah Bawk a khawh a, chumi hnuun chu a Thlanrawnrawtna khua, Zopui hming chawiin Zobawk an ti nghe nghe a He lai vela an awm lai hian Tlawng hnara awmte chu Selawn Zopuiah kai an tum a. Selawn Zopuiah chuan chi liah tur a harsa a, sai ram a ni bawk si a; awm nghet thei tak ang maw ? tiin Zopui zai thlukin an phuah a ni.

Alchi bo ve : chi a awm lo ve.

Pui saiha : Sai hlauawm pui pui.

3. **Min chuan ve u, Darlung .... chiar nghian e.**

Lallula thlang tla kha a chhuk zel a. Hun engemawti chhung chu Darlung-ah a awm. Darlunga a awm lai hian a ropuiin a insawh nghet hle a ni awm e. An khua (Dâr-lung) leh an ropuizia chu zopui zai thlukin an phuah a, chung chu Dârlung zai tih a ni a. He hla changah pawh hian Dârlung lalin ropui tak, nitina khuang leh dar a rik bung bungna hi min rawn pan teh u, tia sawmna hla a ni.

Tian dar : Dar tum rik.

LALTHERI ZAI

LALTHERI CHANCHIN : Laltheri hi Lalsavunga fanu a ni a Lalsavunga hi Sailo lal zinga lal huaisen leh lal finga an sawi a ni Laltheri pawh hian a pa a chhun a, a pau a khauhin a huaisen em em a, a hmel pawh a tha niang awm e A nutate pawh Sailo lal ropui leh hmingthang tak tak an ni hlawm

Lalsavunga hi Darlawng tlangah a thi a. Hemi nnu hian Laltheri chu a nuṭateho nen Saitualah an kai a. Saitual aṭangin Ruallungah an kai leh a Ruallunga an awm lai hian Laltheri chu Chalthanga, hnamchawm tlangval lakah a lo che sual a, nau a pai a Hmanlai lalte chu an lal a na em em a. An huat zawng leh michhiate lakah hian kit thlak an sam hle a. Laltheri nutate pawh hi Chalthanga lakah an thin a ur hle mai a Fimi wl an chhuah a, an khaw mite kha Chalthanga chu an thah tir ta mai a

Laltheri chuan Chalthanga an that tih a hriat chuan a rilru a na ngawih ngawih a, bang hlei thei lovin a ṭap a ṭap a. A thin ur chuan a puan a pawtthler a, a ṭhi neih zawng zawngte chu a hem darh vek a. Thawmhnaw ṭha a inbel duh lo va; puan a sin duh bawk lo Khawlaiahte a mu mai mai a, a changin a vak vel ruai ruai a. A nuin, "Chemte, i puan ṭhate sin ve ta che" a tih lah chuan, "Chalthanga pawhin eng mah a sin h'ei nem" a tih san mai a. Ei tur ṭha ṭha an pek pawhin a ei duh si lo. Laltheri nuṭate pawh hi an inchhir in van a tawng a. 'Hetiang chuan tunhnuah mahni tu leh fate chungah tuman i ti tawh lo ang u' au ti a ni awm e.

Laltheri hian hman laia lalte leh, mi chhia, hnamchhawmte inthliarna leh daidanna chu huai takin a do a. Hmanlai lalte'n michhiate an hnuaichhiahna leh hnamchawmfa, lal nula ngai an thah mai ṭhinte a lo bo tak chungchangah Laltheri hian khan pawimawh tak a luah a ni kan ti thei ang.

LALTHERI ZAI

1. Bawmzo ral mah dar ang chhai ngam lo,
Belzu kungah ka di Chalthang chawng sai ang (sat e.

2. Chhun-rawl lovin ka fam lo vang ka nu,
Suih-lunglenin Sailo Ngurpui fam lo awl na e.

3. Bilh-puan khumin Ruallung zodai ka vel,
Vangkhaw dung sei Chaldanga tuallen nan (ka ti e.

4. Suih-lung'enin piallei khar hawng ila,
A sakhmel leh a zungza ţial zei-tin awm maw e.

5. A zungza ţial zei-tin a awm lo ve,
Sakhmel sensiar khua fur hawktui ang luang (zo ta e.

6. Sawngka lerah pa lo hraileng ka awi,
Ka lungdi e, Thangdang riang ngei e.

Hrilhfiahna :

1. Bawmzo ralmah .... sai ang sat e.

Kan hmelmate, kan ralte pawh bei ţha ngam lo, mi dawizepho hian ka dub ber mai; Chalthanga chu thlamuang taka a zu khawn lai in lo that mai si a, a ti a ni.

Belzu kungah : Zu hmunah. Zu khawn lai. Chalthanga kha thlamuang taka a zu khawn lai an that a, chumi thu sawina chu a ni.

2. Chhun-rawl lovin .... lo awl na e.

Chalthanga an that tih a hriat chuan Laltheri chu a thin ur em em a, a rilru a na bawk si a, chaw pawh a ei duh lo va. He hla changah hian Laltheri nuin chaw ei tura Laltheri a thlem laia Laltheri chhanna a ni e. Laltheri chuan, "Ka nu, chaw nghei vang ngawt chuan ka thi lo

vang. Amaherawhchu, Keini Sailo lal meuh pawh hi lunglenga thih mai a awl dawn a nih hi" a ti a ni.

3. Bilh-puan khumin .... tuallen nân ka ti.

Hei pawh hi Laltheri lusun phuah bawk a ni a. A lu sun lunglêng chuan a lusun puan pawh inthlak duh lo vin an dai vel chu a fang ruai ruai ṭhin a. An khaw nuam tak chu Chalthanga nena hlim taka lendun nân a lo suangtu h ṭhin thute a auchhuahpuina thu a ni.

4&5 Suihlunglen in .... luang zo ta e.

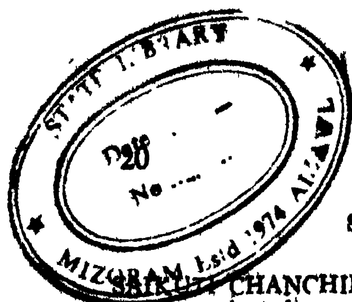
Laltheri lusun lunglêng chuan Chalthanga thlan chu h i hawna phawrh leh tak a nap a. A thlan chu han hawngin a ruang chu han phawrh leh ila, a hmel duhawm tak kha engtin tak la awm ang maw tiin a ngaihtuah a. Amaherawhchu, ngun thluk taka a han ngaihtuah chuan, Chalthanga ruang chu mitthi dang ang bawkin zawi zawia a tawih ral chu a ring bawk si a Chutianga a rilru hahna leh a suangtuahna vak vel chu he lai chungah hian a phuah a ni.

Piallei khar : Thlan.

Zei-tin awm maw e : Engtin awm tak ang m.w.

6. Sawngka lerah .... riang ngei e.

Laltheri chuan Chaithanga lakah fa a lo pai hman a, Chalthanga an thih h hnuah fapa duh awm tak a nei a. A fapa chu an kawt kai vel leh leihkapuiah chuan lunglêng takin a awi ṭhin a. Laltheri chuan, pawn lera fahrah han awih hliau hliau mai chu a hrehawm mang e. Ka ngaih em em Chalthanga pawh kha i khawngaih thlak mang e, a ti a ni.

SAIKUTI ZAI

SAIKUTI CHANCHIN : Saikuti hi Fanai, Khintin hnam a ni a. A pa chu Thangawna a ni a, a nu chu Ngurchuailovi a ni. A chenna ber chu Thingsai khua khi a ni. A lungphuna an ziak dan chuan, Kum 90 miin Kum 1921-ah khan a thi, tih a ni a. Hei hi a dik chuan Kum 1831 velah khan a piang a ni ang. Saikuti hi khawii khuaah nge a pian tih hriatchian a har hle mai. Pu Selthuama, Thingsai M E School Headmaster chuan Aizawl kiang Maubuang khua piang niin a sawi a. Tin, hemi hnu hian Lungmawiah, Hiltlângah, Khuanghlumah, Zâwngtetuiah, Kangzang (Hmuichêng)-ah, Hlingvâwm (Sailulak bul)-ah te, ta tang hian Thingsaiah an lut tain an sawi. Saikuti hla phuah hmasak ber nia an sawi chu "Zawlbuk hnuaiah buh ten kan thâp chiam a. Hmarthanga zai kel be lo ang e" tih hi a ni. Hei hi Hlingvâwma an awm laia a phuah a ni. Tun thleng hian hemi hmunah hian Hmarthanga vêng hmun hlui-a la awm.

Hlingvawm atangin Thingsai ram, Tumtu tlangah an in bawk a, heta tang hian Thingsai bul. Aiduzawlah an kai leh a ni.

Saikuti hi an unau zinga naupang ber a ni a Falu hleh kan tih ang hian a lêng rei a. Chumi hnuah Zakunga nen an innei a, fa paruk an nei. Saikuti hi nu lian tawk fang, hmai tung deuh, khabe phir, ti sen sawk, ngo lem lo a ni.

Saikuti zai thluk hian Saikuti pian hmain an lo sa tawh thin a. Hemi thluk hi 'Chhim Zai' an ti thin Saikuti hian hla phuah a thiam em a, a phuah tamin, azai thiam bawk si a, he mi thluk hlate hi Saikuti zai tiin a hming a tum tak vek mai a ni. Chuvangin Saikuti zai anga kan sawi si, Saikuti phuah ni lo hla tam tak a awm. Saikuti zai hi hlawm liah tak takin a then theih a. Chungte chu : Lêng Zem Zai, Mihrang awihna Hla, Mitthi ngaih Hla, Salu aih-na Hla. Kawrthum Lai leh Saikuti zai. Laltheri phuahte an ni. Saikuti hian hla hi a piangpui ve hrim hrima ni A naupan tet atanga a pitar hnu leh a thih dawn hnaih thlengin hla a phuah. Tin, ri mawi tuma thiamin a ngaina em em a ni.

Saikuti hi Thingsai-ah a boral a, a thlan pawh Thingsai khaw thlanmualah a awm. A hnuaia mi 'hi-a thlan lunga inziak dan chu a ni.

SAIKUTI K. 90.

1921—AH A THI.

MI HMINGTHANG

HLA PHUAH THIAM.

IN LOVING MEMORY.

SAIKUTI ZAI

1. Khua tin lang tlang ka (pa) nun a zau ve,
Kawla vanrang chhum ang lêng rih tang ka ti.

2. Ral in rêl e, kai lo Lalnêma te,
In zuah sual e, chhuah tlang thing lenbuang.

In zuah sual e, chhuah tlang thing lenbuang,
Chunglum lian ak chhunrâwl a vai e,

Chunglum lian ak chhunrâwl a vai e,
Pâr a chhuang e, Mizo lungenin.

3. Sai khaw tlangah lal lai a zing dawn e,
Chhim tiang naufa banah kăi i,
Kan runpui mawiin.

4. Senhri pâr iang chhak bawm zo daiah,
Pualchang hmul ang ka di in thlau ve.

5. Fam zawng tawh nan mim leh sawmfâng kan
(zâr
Hmel hmuh lohva Vungdanga khan phurh-
(hlan siam ve maw.

Hrilhfiahna :

1. Khuatin lang .... lêng rih tang ka ti.

Thingsai (Aiduzawl) a ani awm laiin Saikutite in chu tlang chhip hmun thengthaw takah a awm a ni awm e. Chutiang hmuna hla phuah thiam leh mi lungleng thei an chen chuan an rilru a vak hla thei hle ang le. Saikuti pawh hian an in lian tak chu a chhuanzia leh vana chhuma chana hmun hla tak tak fan a chakzia leh lenlai a thlak-hleihzia a phuahna a ni.

2. Ral in rêl e, kai .... thing len buang.

Aiduzâwl aṭanga Thingsai an kai tirhin tlangvalhoin Sahlâm atan kawtchhuaha thing lianpui mai chu an zuah

chhuak a. Râl lu khaitih rêng a awm ta si lo va, tichuan Saikuti'n heti hian a phuah ta a ni. Râl lu lâk in beisei ve thla rawk a, râl awzâwng in tuk ngam si lo Hei Sahlâm tura in thing zuah pawhin mihring lu a ngên a, pâr a chhuang hial alawm. In zuah thlâwn ngei mai, a ti a ni.

In zuah sual e .... a vai e.

Hei pawh hi sahlam tur an zuah sual chungchang a a phuahna bawk a ni a.

In sahlâm tur zuah zawng in tisual kher mai. In mi lu khai lo tlan tum choâk pawhin tamhnem tur taknghial pawh a hmu lo ve, a han ti leh a.

Chunglum lianâk - Choâk. **Chhunrâwl** - Chawchhan.

Chunglum lian ak .... Mizo lu ngeain.

Hei pawh hi sahlam tur an zuah sual a phuahna a la ni zel a In sahlam tur zuah zawng intisual kher mai In milu khai lo tlan tum choak pawhin tamhnem tur pawh a hmu lo va. In thing zuah pawhin milu tar tur ngenin a pâr ta e, a ti a ni.

3. **Saikhaw tlangah .... runpui mawiin.**

Khitianga a phuah ehna avang khian lal leh tlangvalhovin an hua a, a tuar ngam leh ta si lo va, heti hian a phuah leh ta a ni. Thingsai khua hi kan ropui tawh tawih dawn a, kan khaw tlangval huaisente hian kan in chhung mawi tâwk tur sal an la man ngei ang, a ti ta a. Anthiaurna chu a thawi dam leh ta a ni.

4. **Semhri par iang chhak .... in thlau ve.**

Tum khat chu Saikuti ngaihzawng, Tuvunga leh a thiante chu khawchhak (Bawmzo) ramah an rammu a Saikuti ngaihzawng chu ralin an lo that a; a thiante chuan a ruang pawh hlawm lovin an rawn hawn san a. Saikuti chuan, 'Ka duh ber mai chu Bawmzo daiah in han hnutchhiah ta a le ! A ruang em pawh hlawm lovin in hnutchhiah maw?" tiin an khaw tlangvalte a demna hla a ni.

Senhri ṭar iang : Hmel ṭha. He hlaah hian Tuvunga sawi nana hman a ni.

5. **Fam zawng tawh nan .... siam ve maw.**

Saikuti hian a ngaihzawng, Tuvunga, ral rama thi ta chu a ngai em em mai a.

Mim kût ni-khuate chuan mitthite puMlah an thlai tharte leh buh leh balte chu an chhiah ṭhin a. Chung an chhiah te chu Tuvunga khan lo la tak ang maw? Emin lo phur ve tak ang maw?... a ti a ni.

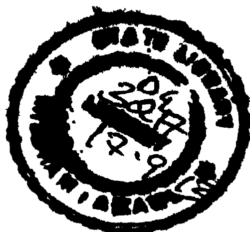
Kan zâr - Kan chhiah.

Phurhlân - Em. **Phurhhlân siam** - Ema lo phur.

HRANGCHHAWNI ZAI

Hrângchhawni chanchin : Hrângchhawni hi Hmawngkawn khuaa seilian a ni A mah hi nula te lam, ngo tak, sa nghet deuh, hmai bial kelkawl, baksam kir deuh chhap, d a m tak a ni. Nula rilru nei tak, thuhnuairawlh leh mi biang biak thiam tak a ni nghe nghe Miin an ngainain a bula awm nuam an ti thei em em a ni.

Hla a phuah tam lo 'Hrangchhawni Rechheih zai' an tih hi a lar hle a, lam rem tak a ni. A hmingthanna ber chu a lam thiam hi a ni a. A lamthiam nian chhim leh hmar, chhak leh thlang a dêng chhuak a, a mah en turin khaw hla tak tak atangin an lo kal ṭhin. A lam dan hi a wi thiam hleih theih pawh a ni lo va; a hmutute sawi chhawn leh dan pawh a hrang nuaih mai a ni. A lam dan sawi thiam theih a ni lo ang bawkin, a lam angin tumah an lam thei bawk lo a ni an ti.

A lam thiam leh a hmingthan em avangin Buhban lalpa, Lalzikan a khuaa zin turin namen lovin a sawm a. Hrângchhawni chu Buhban khuaah chuan a va zin ta a. An khua mai chuan an lo buaipuiin an hlimpui a. Hrângchhawni lah chuan rual a pawl zau a, mi tinin an ngaina em em a. Pa neinung deuhin zu an kai chhuak zut zut mai a, an lâm nitin mai a. An lâmna inah tawh chuan a entu an leng ngai lo.

Hrângchhawni hian pasal a nei a: mahse an inkawp rem thei lo va. An inthen ta a. A pasal chuan a ngai lutuk a, mahse a ko haw thei si lo. A mangang chuan Bawrhsap hnenah a thlen a. Bawrhsapin inhruai leh tura nasa taka a ti chung pawhin Hrângchhawni chu a kir duh lo va. An inthen hlen ta a ni.

Hrângchhawni hian a hun hnuhnung lam chu Manipur ramah a hmang a. A hun hnuhnung lamah hian Pathian Thlarauva piantharna a chang a, Kohhrana mi tangkai tak a lo ni ta a. Kum 1976 May ni 9 khan Churachandpur-a a awm laiin he khawvel hi a chhuah san ta a ni.

Hrângchhawni hun hmalamah hi chuan Zawlnei tih loh chu hmeichhia hi an lam ngai lo va. Hrângchhawni hi hmeichhe zinga lam langsar hmasa a ni a. Hemi avang hian mi tam takin an deuin an sawi bawrhbang nasa hle a ni. Hrângchhawn zai zingah pawh hian amah an hmusitna leh deuna a lang nual mai.

Hrangchhawni zai tia kan hriat tam tak hi Awithangpa phuah a ni a. Hrângchhawni zai hi Awithangpa zai niin a thluk a ding deuh at at a, a rang bawk a. Awithangpa hla phuah ngei pawh hemi thluka an sak thin chu Hrangchhawni zai angin a kal ta mai a ni.

HRANGCHHAWNI ZAI

1. A sawi hian sawi suh ka lung min len,
A ko kal u, Laldâng khua chhan pualhrang
(val,
A ngaiin Hrângchhawni thêm reng mai.

2. Senmei rum vung vung kha lo bâng rawh,
Tuah khaw zawl mawi chawnpui par a chuai
[dawn e;
Nempuan lo zâr rawh lêng tuaitirin.

3. Senmei rum lianin a hma chhuan e,
Hmanah di nen zalna laikhum dawhrem sang;
Ti hian Darkhawlin chul rual thin e.

4. Kan sawmfang chhunrawl a ring zo tu,
Zuchang leh zawng pitte kiva nghalhriama;
Chungleng huiva leh mimsirikut kut.

5. "I hming kan sawina a rei ta e,
Tunah erawh kan tawng che Ngun-pangpâri,
Khawvel sawi Hrângchhawni dam reng rawh"

Hrilhfiahna :

1. A sawi hian .... reng mai.

He hla hi midungin Hrangchhawni sawi anga an phuah sak niawm tak a ni. Amah sawi bawrhban an tumna a nih a rinawm nghe nghe a. A thu awmzia chu, 'Ka lung-lenzia chu ka sawi thei lo. Min koh sak turin tlangval thawk chhuak ngawt mai ula, a ngaiin Hrângchhawni hi ka chau reng mai' a ti a ni.

'A ko kal u'! A ko turin kal teh u.

Pualhrang val : tlangval.

A ngaiin...mai : A ngaia lunglengin ka chau reng mai.

2. Sen mei rum .. .. leng tuaitirin.

Hemi changin a sawi chu, 'Mei alh thawm ri hum hum chu lo reh sela, Ṭuahzawla chawnpui par pawh a hem vuai zo dawn takngial e. Nulate khan puan lo zar hliah tal teh u' tihna a ni.

Hrângchhawni an lam pui dawn hian thuk meite hi puanin an zar hliah ṭhin a, an hlim thei hle a ni awm e. Chutiang rilru pu chuan he hla pawh hi an phuah a ni mai thei.

Sen mei rum vung vung : Lo hal laia mei alh ri (hum hum.

Tuah khaw zawl : Tuahzawl khua.

3. Sen mei rum lianin .... rual thin e.

'Nula leh tlangvalte khum a zau' tih hi Mizo ṭawng kauchheh pakhat a ni ve a. Nula leh tlangvalte inkawmna leh an awmdunna chu ramhnuai khawi kip pawh a ni thei a tihna a ni a. He hlaah pawh hian hla phuahtu hian a ngaihzawng nena an awmdunna ram chu vahchap kangin a hmachhawn lai a hmu a, a lung a leng hle a ni.

Laikhum dawh rem sang : khum, mutna hmun.

Darkhawli : Nula tihna a ni a, Hrangchhawni an tihna pawh a ni thei ang.

4. Kan sawmfang .... mimsirikut kut.

He hla hi Awithangpa zai, Awithangpa phuah niin a lang a. Awithangpa hla phuahte hi thluk hrang hretin Hrângchhawni zai thlukin an sa a. A thu kha thuhmun reng mahsela Hrangchhawni zai angin a kal ta mai a ni. Hetianga hla inkal thelh hi Hrângchhawni Zaiah hian a awm nual a ni. A thu awmzia chu - Kan buh tlan zotute chu zuchang te, zawng te, pitte te, vaki te sanghal te vahui leh mimsirikutte an ni a tihna mai a ni.

5. "I hming kan ... . dam reng rawh"

Buhban lalpa, Lalzikan a khuaa zin turin Hrângchhawni namen lovin a sawm a. A sawmna avang chuan Hrângchhawni chu Buhban khuaah chuan a zin ta a. Tin, Hrângchhawni hmuh chaka an sawi an sawi thin, an lo hmuh ve tak avangin Buhban putar pakhat, 'Tuaka chuan he hla hi a phuah ta a ni an ti A thu awmzia pawh- I hming hi kan hriatna a rei tawh a, tunah chauh hian kan hmu hlawl che a. Khawvelin an sawi huai huai nang, Hrângchhawni hi dam reng ang che' a ti a ni.

Ngun pangpâri : Hrângchhawni.

AWITHANGPA ZAI

Awithangpa chanchin : Awithangpa hi a hming tak chu Hmârlûtvunga a ni a. A pa chu Dothanga, Ralte Lelhchhun, à nu Liani, vai sal an ni a. Rolura thlah khua chhim lam aṭangin hmar lam Lalmânga thlah Lalzahrâwka khua Kanghmuna an lo pêm avangin, an fapa lo piang chu Hmârlûtvunga an sa a ni

Hmârlûtvunga hi kum 1887 January thla khan Kanghmun khuaah a lo piang a A naupan lai chuan naupang phutkhat deuh, fiam nuam tak a ni a, a lungkham zâwng chu vai lem siam te, thing pui tlûk te, se lem siam te a ni. Se lema chan hi a àtchilh a ni ngawt mai a. A chalah hruiin a inhling a, a inthlung chawp a, mi veivakte hian, 'sial ka vua e', ah ti a, an han vaw ṭhak a, a tâl a tâl ṭhin a. Naupang kum li mi lek a nihin a pain a boralsan a, a û hmeichhe pakhat nen chauh a nuin a ṭulpui ta a ni.

A naupan laiin naupang phutkhat mah ni se, rawlthar a nih chuan mi fel tak leh hawihhâwm tak a lo ni ta a. An lal fapa Khawvelthanga chuan a ngaina em em a, Maubuang-a an indannaah Aihnahphahpui atan a huai chho ta a ni.

Hmârlûtvunga hian rawlthar a nih lai aṭangia "Fa ka neih hun chuan mipa a nih leh Lalawithanga ka sa ang a, hmeichhia a nih leh Lalawithangi ka sa ang" a ti thin a Chuvangin nupui a neih hma, fa a la neih hmain a hlaah chuan 'Lalawithangpa' emaw 'Awithangpa' tiin a lo inphuah tawh a ni. Kum 1904-ah kum 18 a nihin Bawlte nula chhuanvawr Laltuahpuii, Chalbâwk hnam nupuiah a nei a. Kum 1905 khan fapa an nei ta a. A lo hual lawk sa angin Lalawithanga a sa ta a. Mahse Lalawithanga chu kum khat mi lekin a thi ta hlauh mai a A tuar na em em a, lusûn zai a phuah ta ṭeuh a ni A fate chu an upat dan indawtin hengte hi an ni :-

1. Lalawithanga
2. Zaithantluangi
3. Nikhumchhinga
4. Hmingthanzauva
5. Thangkunga

Kum rei lo te chhungin a hming a lo lâr ta hle mai a; hetia a lo hmingthanna chhan ber chu mite'n a hlate an duh bik vang leh an chawi lâr em em vang a ni. Lalte pawhin an khuaa awmah an duh a, pêm tur te pawhin an sâwm thin a, mahse chung sawmnate chu hetiang hian hla-in thiam takin a lo chhâng a.

'Tu lal lai zû mah a thlum chuang lo,
Hmâwng ang ka pêm lo nâng e, Lalawithangpa,
Belh ngai Laldânga ka ṭhen thei lo.' tiin.

Awithangpa hi hmuh an chhâk a, a en turin Maubuang khuaah mikhual an lut zut zut mai a. Chung zinga lang-sar zualte chu–

Tlawng thlang nula hmel ṭha, Saingeni te, Zairemthangi, Parvatui khaw nula chhuanvawr leh a nu te, Zadaii, Bak-tawng khaw nula te an ni. Heng mite hi thiam tak takin hlain a lo chawi a.

Awithangpa hi Maubuang khaw lal upa thusa ber a ni a, kawng engkimah ṭhenrual kawm thiam tak a ni Kum 1918 khan Kristian sakhua a pawm a, chuta chin chu khawvel zai phuah a chawlhsan ta a. Kum 1926 khan kohhran upa atan nemngheh a ni. Maubuang aṭang hian Serhuan siama eizawn tumin Kawnpuiah a pêm a. April ni 11, 1965 khan Kawnpuiah a boral ta.

AWITHANGPA HLA ZIARANG :– A hlate chu a thûk em em a. Hla thu mâwl tê tê chuktuah a thiam a, thu naran hriat sa emaw tihte pawh kha rem taka chuktuahin awmze thar neiin mawi takin a hmang thiam a ni. A hla thute chu a bulin, mite hman naran loh a tam hle bawk. Awithangpa hlate chuan thupui chi hrang hrang a huap a. A hun leh a hmuna thil awm dan ang ang khan thupui chi hrang hrang neia a phuah avangin hla phuah thiam dangte aiin a danglam bik a. He mi avang hian mi rilru a khawih dan a danglamin a zau bik a ni.
Awithangpa zai hian hla bu thum (Thlûk hrang chi thum) a nei a :–

(1) Awithangpa Rechheih zai.
(2) Awithangpa Tlawh zai.
(3) Awithangpa Kaihnêm.

Tin, a hlate hi thupui chi hrang pangaah a ṭhen theih a, chungte chu :-

(1) Lunglen zai. (Lengzem zai)
(2) Khawvel thil a phuahna.
(3) Lusûn zai.
(4) Mihring a phuahna.
(5) Inphuah elna.

AWITHANGPA (*Ṭengzem Zai*)

1. Buang khaw vâl kan nun a iang em ni?
Zai lo sa e, ri tleng tleng awnthiang zâra'n,
Ṭentu ngurtling maw e, fâng ko-ṭu.
2. Buang khawpui val rual kha lung zur maw?
Lelte nun nêm rodâng lêng awi a kiu ve.
A vawr e, lunglen sang thinglera'n.
3. Saw saw Hmuifang pui saw an kal na,
Nikhum chhingpa Vungdâng ngai lo ang [hianin,
Nuihmawi a liam e, thlang thlai za mual.
4. Ram loh khaulêng palaiah ka tir ang che,
Thlang tlai zamual khumin leng der der ang [che,
Kungi u Thanghniangi lêng kaiah.

Mauraw dungdawh annem puii run a lang,
Ritva chang i fu-lenga ṭum ka nuam e,
Parva tlang Thanghniangi rûn ngeiah.

Hrilhfiahna :

1. Buang khaw vâl .... fang ko-tu.

He hla chang hi Rengchal phuahna a ni.

Thingzâra thereng mawi taka lo hrâm hlerh hlerhte chuan nuam an tih hlein a ring a. Maubuang khaw tlang-valte thiam tak leh nuam ti taka an zaia an lâm ṭhin nen chuan a tehkhin a Chung therengte'n ngaw thing dur khup aṭanga ri mawi taka an buh an lo awih ṭhin avang chuan buhte chu a ṭhat phahin a lo hlâwk phah ṭhin, a ti a ni.

2. Buang khawpui .... thingler'an.

He hla pawh hi Rengchal phuahna bawk a ni a.

Tûk khat chu Maubuang kawtchhuah thinglera rengchal kiu avangin feh kal tur chu an lo ding khawm khup mai a. Awithangpa'n a phuah thiam phawt chuan kir leh vek a, awm ni kham an rel thlu diam a. Awithangpa a lo thlen chuan an lo din chhan an han hrilh a. Ani chuan rengchal hrâmna thingzar chu a han en vang vang a, a'n phuah ta a. Rengchal lunglêng taka lo hrâm chu, Maubuang khaw nula hmel ṭha, Rotuahi zûn ngaia lunglêng niin a ring a. Maubuang tlangvalho chuan in thîk hle lawm ni? In rilru a na hle lo mawr a han ti a, an feh tur chu an kir leh ta hum hum mai a ni.

3. **Saw saw Hmuifang .... tlai za-mual.**

He hla hi Saingeni, Sabual nula a phuahna a ni. Tum khat chu Saingeni Aizawl kal hawng lam hi tuilianin a dang a. Saingeni chu tuilian kim hun nghakin Maubuangah a cham a. Hetih lai hian Awithangpa nen hian an lo inhmelhriat a. Hetih lai tak hian Awithangpa chu a zin chhuah zawk a ṭul tlat mai a. Saingeni hnenah chuan, a zin lo haw hma loh chu lo hawng lo turin a ngen a. Amaherawhchu, Awithangpa lo hawn hmain Saingeni chu a hawng ta a. Awithangpa chuan an khua a lo thlen a, Saingeni a hawng tih a hriat chuan a lung a lêng hle a. An kalna lam, Hmuifang tlang chu a thlir vawng vawng a; he hla hi a phuah ta a ni.

4. **Ram loh khaulêng .... rûn ngeiah.**

He hla hi Awithangpan Zairemthangi, Parvatui khaw nula hmelṭha a phuahna a ni. Vawikhat chu Zairemthangite nufa, Parvatui khua hi Maubuang khuaah an zin a, Awithangpa nen hian an inhmel hriat ta a. An inngainain an inkawmngeih hman hle a ni awm e. Amaherawhchu, an cham reng thei si lo va; an hawn hnu chuan Awithangpa hian a ngai em em a, a mitthlaah an cham reng mai a. Hemi aṭanga nikhaw rei deuh hlek hnuah Awithangpa hi Sabual khuaah a zin a. Sabual aṭang chuan, Tut lui rala awm, Parvatui khua chu a lang iar mai a. Zairemthangite

in ngei pawh a hmuh theih a. Awithangpa chuan, Zairemthangi-te in a han hmuh chuan a rilru a thar a, a lunglêng hle mai a. Vanneih thlak takin Zawlzawng a hmu fuh hlauh mai a. Zawlzawng chu a mana, Zairemthangi hnena palai atan a thlawh chhuah tir ta a. He hla chang hi a chham chhuak a. A hla awmzia pawh- 'Nang, rannung mawlte hi palaiah ka tir ang che. Thlawk ta vang vang la, ka ngaih em em, Thanghniangi (Zairemthangi) awmnaah va ṭum ta la, amah ngaia ka lunglen thu hi han hrilh ang che' a tihna a ni.

A hlawmhnihna pawh hi a hma lama kan sawi chhunzawmna a ni a. A lunglêng chuan savaa chana, Zairemthangite ina va ṭum mai a châk thu a sawina a ni.

AWITHANGPA (*Lusun Zai*)

5. Ka sa maw nuar ka chuni nu,
A i emaw kan suol le?
Ka tuai duh lai bâuah an kai,
Awmlai a nunrawng maug e.

A khi Lurhpui khanṭhuam hnuaiah
Dochhungpa i kal dûn ang,
Awithang thlafam tui Rih laiah,
Kan va tawng dah law maw e.

Hrilhfiahna :

Ka saw maw nuar .... ṅunrawng mang e.

He hla hi hla awmze nei tak leh pawimawh tak a ni. "Ka sa maw nuar ..." tih a 'sa' hi saphihrik kan tih a, 'sa' kan lam anga lam tur a ni lo va. Pu Sakhawliana kan tih a, 'sa' kan lam anga lam tur a ni thung. Heta 'sa' hi, sakhua, sakhaw biak, sa biak, tihna a ni. Hmarlutvunga chuan rawlthar a nih lai aṭangin fa ka neih hun chuan,

mipa a nih leh a hmingah Lalawithanga ka sa ang a; hmeichhia anih chuan, Lalawithangi ka ti ang" tiin a fa hming tur a hual lawk a. A fa hmasa berah mipa a lo piang a, a lo tum lawk angin a hmingah Lalawithanga a phuah ta a. Awithanga chuan a fapa nei chu a lawm em em a, a hlimpui hle ṭhin a. Amaherawhchu, van duai thlak takin, Lalawithanga chu kum khat mi lek a nihin a thi ta hlauh mai a. Awithangpa chuan a lusun chu a tuar na em em a, lusun hla tam tak a phuah phah ta a. He hlaah hian, a fapa thi chu a tuarna em em a. A fa duh lai tak thihna thlentu chu a dem a, a nunrawn thlâk hlein a hria a. Kawng danga a han ngaihtuah chuan, kan sakhaw biakah hian tihsual kan nei ang a, kan sa biak hi kan chungah a lungawi lo em ni ang? ṭiin a ngaihtuah a ni.

A khi lurhpui .... dah lawm maw e.

Mizo pi pute chuan mitthi thlarauin mitthi khua emaw, Pialral a pan hian khaw chhak lamah khian kalin an ring a. Kelkang bulah khian hruaikawn (Mitthi thlaraute an hruaina kawn) leh Lungrahbuk (Mitthi thlarauten an lung rah ṭhin) te a awm a. Hemi chhak lawkah hian Rihdil a awm a. Rihdil hi mitthi thlarauin mitthi khua an panna kawngah an paltlang ngei ngeiin an ring a ni. Awithangpa khan a fa Awithanga a sun kha a tuar na em em a. A lungleng chuan awm ngaihna a hre lo va. A suangtuahna ah chuan, a fapa thlarau zawngin khaw chhak lamah khian han vak ta ruai ruai ila, Awithanga thlarau chu Rihdilah tal chuan an la nang hman dawn lawm ni aw! a ti a. A ṭhianpa, lusun ve bawk (Dochhungpa) chu zin pui atan a sawm a. Chutianga a ngaihtuahna vak vel chu he hla changah hian a au chhuahpui ta a ni.

TLANG THIM CHHAK LAM

Zosaphluia (D.E. Joues)

1. Tlang thim chhak lâm kei ka en ang,
Nakinah zan a ral ang;
Thimna zawng zawng a ral vek ang,
Ni a chhuak ang, khua a var ang.
Isua Krista, khawvel Entu'n,
Thinlung thim a tiêng ang;
Kan khawvela hnam tin zingah,
Chanchin Tha an hre vek ang.
2. Chhim lam, Hmar lam, Chhak lam, Thlang
Khaw tinah i hming an lam; [lam,
Zawlnei der, puithiam leh dawithiam.
Tumahin an duh lo vang
Isu, min ngaidamtu i ni,
Khawvel sual kalpui i ni.
Thing kraws chungah an khai kang che,
I thihin min tlan a ni.
3. Lal zawng zawngte Isua hnenah,
Ram zawng zawngte'n an be fo vang,
Pathian ram a zau zual ang;
Nangma ramah Lusei, Hmar te,
Pawi leh Ralte, Lakher te,
Hnam dang tawng zawng ko leh ang che,
Kohhran-ho tikhat ang che.
4. Krista Isu, sual ngam ang che,
Ram zawng zawng luah vek ang che;
Chanchin Tha leh Tirhkoh Thiltih-
Baibul thu malsawm ang che:
Ruah sur leh thlifim nuam angin,
Ni eng leh dai tla angin,
I thlarau min pe hlawm ang che,
Kumkhuain min veng ang che.

Hrilhfiahna :

1. Chhak lama tlâng khi ka thlir ang a, khua a vâr huna' ni a lo chhuak ang hian thimna zawng zawng hi a ång vek thawh ang. Isuan 'mite' rilru a tiêng ang a, khawvêl hnam tin hi Chanchin Tha chuan a la ti-êng vek dawn a ni

Ni a chhuak ang... ang- Chanchin Tha an ring ang a, mâwlna a bo vek ang.

2 Khaw tin-ah Isua hming an lam vek ang a, zâwl-nei leh puithiamte pawh an la hnâwl vek ang Isua chu Tidamtu leh khawvêl sualna tibotu a ni a. Kros-ah an khengbet a, a thihna chu min tlanna' a ni'

3. Mi zawng zawngin Isua chu an bia ang a, ram pawh a ta a ni. Mizorama hnam hrang hrangte pawh hi Kohhranho titam tûrin a hip khâwm vek ang.

4. Isu, ram zawng zawng hi luah khat vek la, Bible thu hi malsâwm ang che. Ruahsûr leh nisa anga nuamin i Thlarauvin min awmpui ang che.

He hla hi Zosâphluia phuah a ni. Vânphungan Khandaih khuaah Kristiân a tiduhdah vak a, chûng tiduhdah tuartute chu Zosâphluia hian Aizawl atangin a han tlawh a, chumi tuma a phuah chu a ni. "Tlâng thim" a tih pawh hi, Aizawl hmâr chhaka Chalfilh tlâng khi niin an sawi. Tin, thimnain Mizoram a tuam lai hun sawina a ni thei bawk.

He hla phuah chhan leh a ziarâng

Welsh Kohhran chuan Zorama Chanchin Tha hril tûrin Rev. D.E. Jones chu an rawn tir a, August 31, 1897-ah Aizawl a lo thleng a. Zosâphluia lo thlen hma hian Pu Buanga leh Sap Upa chu Zoramah an lo awm sa tawh a. Mahse, Chanchin Tha chu a la darh zau lo hle Hetih lai bian Khandaih khuaah chuan an lalpa Vânphunga chuan Kristian a tiduhdah chiam a; nasa takin a tuartir tih D E. Jones hian a hria a. Chumi avang chuan D.E. Jones hian Aizawl atangin hmâr chhak lam, Chalfilh tlang dum ruih mai chu a thlir a. Zoram a la thimzia, Vânphungan Kris-

tiante a tihduhdah atang chuan a hre chiang lehzual a. Mahse, a Mission hna chu thawh nasat zêl a tûlzia a hre chiang hle a. Zoram chu thim hle mah se, Chanchin Tha khawvâr êng chuan a la tuam chhuak vek ang a, Mizo sakhaw puithiam te, zâwlnei te chu an la bâng vek dâwn a ni. Isua hi Tidamtu a nih an la hria ang. Chu chang ni lovin, hêng hnam hrang hrang, Lusei, Hmar, Ralte, etc. te hian Isua an la ring vek ang a, Kohhran ropui tak a la ding dâwn tih a ring tlat a ni. Thlarau Thianghlim chuan hna a thawk zêl ang a, Bible thu hi malsawmin a awm ang a thlifim leh daifim ang maia duhawmin Zoram hi a la chenchilh dawn tih he hla phuahtu hian a be'sân tlat a ni.

Rev. D.E. Jones thlirna ang hian, Zoramah chuan ringtute an lo pung tial tial a, kum 40 a lo vei chuan Zoram chu Kristian ram tih ngam a lo ni ta hial a ni. D.E. Jones thahnemngaihna chu mei ang maiin a alh zau zêl a, keini Zofate tân pawh malsawmna a ni a, taksa lam leh thlarau lamah hmasâwnna ropui tak kan dawn phah ta a ni.

Zosaphluia (D E. Jones) chanchin : David Evan Jones (Zosaphluia) hi ni 15 2 1870 khan Welsh rama Llandderfel khuaah a piang a. Ni 30 8.1897 khan Kristian Missionary hna thawk turin Sairang a lo thleng a. A hma kum li vela lo kal hmasa, Pu Buanga leh Sap-Upate a rawn fin a. Anni pahnih hian Zoram an chhuah san hnuin Zosapthari hian nasa tak'n a bei zawm zel a. Mizoram kohhran lo ngelnghehna tura mi tangkai tak a ni Zoram a lo thlen hian tlangval a la ni a, kum 1903 khan Sylhlet lama Lady Missionary kum 10 lai lo thawk tawh, Katherine Ellen Williams nen an innei a.

Mizoram a lo thlen atanga rei vakloah Mizo tawng a thiam a, Aizawl leh a chheh vel khuaahte Pathian thu a hril thin a. Mizote tan zirna uar tulin a hre bawk a. Sikul a din a, theih tawp chhuahin a bei a. Mi retheite a lainata, mi thenkhat chu a thlawnin lehkha a zir tir a. Zirna lama Zosapthara hma lakna hi Zoramin a that phahnangiang mai.

Mizoramah kum 30 lai theihtawp chhuah a rawng a bawl hnuin ni 23.12.1926 khan Aizawl a chhuah san a, an ram lamah chawl turin a hawng ta a. Ni 10.8.1947 khan chatuan ram min lo pan san ta a. He leiah hian kum 77 hun a hmang a nih chu.

Hla phuah leh hla lehlin a thiam hle a. Hla 60 lai a siam a. Mizo Kristian Hlabuah hian a hla siam ṭhahnem tham tak a chuang a. A hlate hi hla ṭha tak tak leh miin an duh tak takte a ni hlawm.

Zorama a lo chhuah lai hian Mizoram chu a la thim h'e a. Mizo lalte leh mi tam takin Kristianna chu Mizo nunphung leh zia ti chhetu turah an ngai a, an do dal a. 'Tlang thim chhak lam' tih hla pawh hi chanchin ṭha chu dodalna karah pawh lo darh zel se la. Mitinin chanchin ṭha chu lo hria se a duh thu a phuahna a ni. Chung lai huna Mizoram awmdan chu mitthlaa thlir chungin he hla hi zir ila hriat thiam a awl khawp ang.

THLALERA KA VAHVAIH CHHUNG HIAN

Rev. Liangkhaia

1. Thlalera ka vahvaih chhung hian,
Aw Lalpa, min hruai la;
Kan pi pute he ramah hian,
Nang lovin an bo ta.
Farawa Aigupta ata,
Kanan ram thianghlim chu,
Chhunah chhum ding, zanah meiin,
Min hruai thleng ngei ang che.

2. I ram tiam chu, kan thlen theih nan,
Bo lovin min hruai la;
Min dotu zawng zawng kan hmaa'n
Nangin hnawt chhuak zel la;
Aigupta kan ngai lo nang e
Chu ram kan chan chuanin,
Zion tlang chhip kan lawn anga,
Ni tin i hming fakin.

3. Nangmah lovin chu ram nuam chu,
Tuman an thleng lo vang;
Jo dan luikawr thuk thim tak chu,
Kân ngei tur a ni ang.
Lalpa, i hmangaihna zarah,
Rinna thla kan zar ang;
Tin, Jordan kan thlawk-kai ang a,
Chatuanin ka chawl ang.

Hrilhfiahna :

1. He khawvêl thlalêra ka vahvaih lai hian Lalpa, min hruai la. Kan pi pute kha nangmah hre lovin an lo boral tawh a. He khawvêl Aigupta ram atang hian min

hruai la, chhûnah chhûmin, zânah meiin, Kanaan ram min hruai thleng ang che.

Thlalêr – He khawvêl hi.

Faroa Aigupta .... che – Aigupta lal Faroa bâwihah Israel fate an tâng a. Mosian a hruai chhuak a, Kanaan ram a panpui ang khân, he khawvêl Aigupta aṭanga vân Kanaan pana ringtute kalna a ni.

2) I ram tiam vân Kanaan chu bo lovin min hruai thleng la, min dotu zawng zawng min hnehsak ang che Vân Kanaan kan thlen chuan khawvêl Aigupta hi kan ngai tawh lo vang a, i hming kan fak reng tawh ang.

Zion tlâng chhip – vânram, vân Kanaan chu.

3) Pathian hruaina lo chuan vânram chu tuman an thleng thei dâwn lo va. Jordan lui chu kân ngai ngêi tûr a ni si a. Lalpa hmangaihna zirah Jordan lui chu kan kai ngei ang a, chatuanin kan châwl hlen tawh ang.

Jordan ... a ni ang – Israel faten Kanaan ram an luh dâwn chuan Jordan lui kân ngei a ṭûl angin, vân kan thlen dawn chuan thihna Jordan lui kan kân ngei a ngai a ni.

Rev. Liangkhaia chanchin (1884-1979)

He hla phuahtu Rev. Liangkhaia hi kum 1884 khan Sairum khuaah a piang a. A pa chu Thanghluta a ni a, a nu, Hauzathangi Rev. Liangkhaia hming tak chu Hrângchhina a ni a. A lo pian tirh hian Arte hring hanin an inthawi a, Arte chu liangah an khai a, chuvang chuan 'Liangkhaia' an ti ta a, a hming lem hi a lar ta zawk a ni. Kum 1908 khan Kristianah a inpe a A tlangval hnuah lehkha a zir a. Zirna school-ah pawh zir lovin in mal hnenah a zir phawt a, tichuan kum 1908 khan Lower Primary a passed a. Kum 1909 khan baptisma a chang a, a kum lehah Tirhkoh hna Aizawlah a zir nghal Aizawla Tirhkoh hna a zir pahin sikul a kal bawk a, kum 1912 khan pawl ruk a zo.

Aizawla Tirhkoh hna a zir zawhah Cherra-ah Pathian thu zir turin a kal a. Kum thum (1913-1916) a zu zir a, kum 1916 khan Tirhkohah a thawk ṭan a, kum 1921 khan Pastor-ah an nemnghet. Kum 1923 aṭang khan Saitualah Pastor hna a han thawk a, mahse kum 1949 khan Literature lam thawk turin an ko thla leh a. Kum 1949 aṭang khan a pension thlengin Aizawlah a awm.

Lehkhabu 14 lai a ziak a. Mizo hnam tana lehkhabu ṭha leh thil hlu tak tak a ni hlawm.

Lehkha zir sâng lêm lo mah se, zir sângte nen danglamna a awm mang lo. Mizo ṭawng a thiam hle a. Mizo zingah thu leh hla (Literature)-a hmahruaitu pakhat a ni.

Mizo Academy of Letters chuan Mizo rilru, nun leh ngaihtuahna tihausa thei zâwnga thu leh hla siamtu leh ziaktute hnena pêk turin kum 1979 aṭangin Academy Award an siam a. He Academy Award dawng hmasa ber chu Rev. Liangkhaia a ni. He Academy Award hi March 24, 1979 khan Rev Liangkhaia an pe a He lawmman hi cheng sangkhat leh certificate ṭha tak a ni a. Certificate-ah chuan hetiang hian ziak a ni.

"Rev. Liangkhaia hi thu leh hla lama Mizote min kaihruai ṭhintu a ni a A lehkha ziakte hian kawng tam takah kan hnam min ṭhantir a Mizo History leh Mizo Arsi Chanchin hriat dan a ziakte phei hi chu sulsutu tak meuhah kan ngai a. Chuvangin Mizo Academy of Letters chuan Rev. Liangkhaia hi 1979 Academy Award kan pe a ni."

He mi ropui tak leh Zofate tana mi pawimawh tak hi 26 June 1979 khan kan chân ta a ni.

KA LUNGCHHIA HI MAN PEK KA HRIAIN

— *Zosapthara (E. Rowlands)*

1. Ka lungchhia hi man pek kha hriain
Hlim takin a lo lawm fo ṭhin,
Pathian thupek mawi leh a hmuhin;
Mi sual chhandum a hmuh pawhin.
Nunna petu chu an ti thi a,
Thawhlehna ropui chu an phum;
Chatuanin remṇa a lo ni a,
Chungnung berin mihring a hum.

2. Kalvari tlangah a lo tuar a,
Misualte kara a awm khan;
Sawisatu thate a tichak a,
Amah thing lera khenbeh nan.
Mi sualte leiba a pek laia.
A pa thupek a tihmawi khan,
Pathian felna a lo eng mawi a,
Khawngaih remna-ah ka lo thiam.

3 Lalber leh Remtu ruang an phumin,
Ka thla, chumi chu ngaihtuah la;
Amahah leilung a her laiin,
Leilungah Amah an zalh a
Angel-ho fak ber a inngaitlawm,
Boral tawh fate chhandam nan;
Tunah hian mawi leh berin a awm,
Lei mi zawng zawngin fak ila.

Hrilhfiahna :

1) Isuan min tlanna tura Pathian thupêk leh mi sual chhandamna tûra Pathian hnathawh ka hmuh hian, ka ṭap lai pawh bângin hlim takin ka awm leh ta a. Nunna petu,

Isua chu an khêngbet a, mitthi zing ata tho leh tûrin thlânah an phûm a. Pathianin mihring a chhanhimna hi chatuan atân inrêmna a lo ni ta.

Pathian thupek...... hmuhin -Pathian mi sual chu hrem mah se, a chhanchhuah lehna thu a hmuhin.

Thawhlehna ropui - Isua mitthi zing ata a thawhlehna chu

2) Isua chu mi sual tân Kalvaria an khenbeh lai khân, a khêngbettu thate a tihchak sak a. A Pa thupek anga a tuar lai khân Pathian felzia chu a lo lang ta a. Pathian khawngaihna avânga lei leh vân inremna chu ka thiam channa a lo ni ta a.

Mi sualte leiba - Thlahtute bawhchhiatna avânga mi zawng zawng thihna, kan aia a thihna chu.

Khawngaih remna - Pathian khawngaihna chu inremna a ni.

3) Lalber leh inremna Siamtu ruang an phûm chu, ka thlarau, hrereng la. Amah siam, Amah vânga leilung her vêlah chuan Amah (Isua) chu leilungah an phûm a Angelhovin ropui taka an chawimawi ni mah se, keini boral tawhte min chhandam tûrin a rawn inngaitlâwm ta a. Tûn h hian vânah chawimawiin a awm a, lei mite pawh hian i fak ve ang u.

Lalber leh remtu - Lalber leh inremna siamtu.

Amahah... zalh a - Amah avânga awm leh chevêl he leiah hian an phûm a.

Zosapthara (Edwin Rowlands) chanchin : Zosapthara hi ni 15.3.1867-ah Welsh rama Pensern khuaah a piang a. Lehkha thiam thei tak a ni a, Oxford University chhuak a ni nghe nghe Hun reife chhûng USA- Texas-ah zirtirtu hna thawkin a awm.

Kristian Missionary hna thawk turin ni 31.12.1898-ah Aizawl a lo thleng a. A lo kal hmaa kum hnih dawn lai lo awm tawh, Edwin Rowland-nen an thawk dun a. A lo thlen atanga thlu thum lek chhungin Mizotawng a thiam

hman a. Ṭawng a thiam chakzia hi a mak dang lam hle a ni. Chanchin Ṭha hrilin Mizoram khaw chhak leh chhim leh hmar a fang a, miin an ngaisang hle.

Sap-Upa leh Pu Buanga Mizo ram an lo thlen hlima A AW B an lo siam chu siam ṭhat ngai lai lai a siam ṭha a; Zosapthara siam ṭhat ang chu tun thlenga A AW B kan hman hi a ni ta a. Tin, zirlai bu a siam chhuak thar bawk a, chung pawh chu hun rei tak chhung an hmang zui a, a ṭangkai hle hlawm a ni.

Kum 1900 khan Zosaphluia leh Zosaptharate hian an hna chanpual an insem a. Chuta an insem ang chuan, Zosaphluian kohhran enkawl lam a chang a, Zosaptharan Sikul 'am a chang thung a Kohhran lama a hna chanpual bakah hian Assam sawrkarin Zosapthara chu Honorary Inspector of Schools nihna an pe bawk a. Mizoramah hian kum 1903-1907 inkarah khan Sikul lamah thuneihna sang tak neiin hna a thawk.

Zosapthara hi Zosapte zingah a danglamna em em leh, midangin an tluklohna langsar tak chu hla phuah leh hla lehlin a thiamna hi a ni a Ani hian hla lehlin a thiamin a sam em em mai bik a. Thil danglam leh chhinchhiah tlak tak mai pakhat chu, kum 1907, August ni 12 ni khan hla pasarih ngawt mai a siam (letling) a. Hei hian a rilru chakzia leh a thawhrimzia a ti lang chiang hle. Mizo Kristian Hlabuah hian a hla siam ṭha hnem tham tak a awm reng a, mi pakhat kut chhuakah chuan Zosapthara siam hi a tam ber a ni.

Zoramah a awm rei vak lo. Kum 1907 khan zoram a chhuah san a. Hemi hnu hian Burma ramah Chanchin Ṭha hrilin hmun hrang hrangah a awm a. Kum 1939 August ni 6 khan Rangoon Chinese High School-a a thawh laiin chatuan ram min lo pan san ta a. A thih hian kum 72 a ni.

PIALRAL KA NGAI

— Patea

1. Pialral ka ngai, ka Lal lenna,
Lungngaih awm lohna ram mawi chu;
Engtikah thleng i maw, ka lungngaihna mittui hi,
Engtikah hul ang maw, tia ka ngaihtuahin,
Ka ngaih Lalpa, mi lo hruai rawh.

Nunna thing daihlim hnuaiah chuan
Min chawlhtir ve rawh aw Lalpa,
Thlemna tur-ni hi ka do zo lo;
Nunna Thing daihlim hnuaiah chuan,
Min chawlhtir ve rawh aw Lalpa.

2. Khawvel hreawm tuar zote chu,
An chung puanin i lo zar maw !
Min lo zar ve rawh aw, chawlhna daihlim a awm lo,
Khawvel thlaler ramah chawlhna daihlim a vang,
Thlemna tur-ni pui a hrang e.

3. He khawvel thlaler ramah hian,
Chawlhna awm maw tiin ka zawng,
Chawlhna ram a ni lo, ram hlun tur chu a ni lo;
Khawvel hrehawm a ni tih ka lo hriat veleh,
Nunna thing daihlim hnuai ka ngai.

4. Nunna Thing daihlim zar hnuaiah,
Mi thianghlimte an chawl zo ta;
Keihi engka ti nge, chawl thei lova ka awm hi,
Ka taksain min dal, tihdanglam ni thleng se,
Kei pawh ka chawl ve tawh ang maw ?

Hrilhfiahna :

1) Lalpa awmna Pialral chu ka ngai a, chutah chuan lungngaihna leh ṭahna a awm tawh dâwn lo va. Chumi hun chu ka thlen theih hun tûr leh ka ṭahna mittuite a hul hun tûr chu eng tikah nge ni ang aw, tia ka ngaihtuah châng chuan, ka nunna hi Pathianin min rawn lâksak mai se, a hnênah min hruai se tih hi ka châk ber a ni.

Ka ngaih Lalpa...... rawh - Ka ngaih ber Nang Lalpa chuan ka nunna hi rawn titâwp mai rawh.

2) Khawvêl hrehawm tuar chhuak tawhte chu i lo hliahkhuh a Khawvêl hi zawng chawlhna ram a ni lo va, ram nghet lah a ni hek lo, thlêmna tuarna hmun mai a ni si a, kei ngei pawh hian i hliahkhuhna chu ka dil a ni.

Thlêmna tûrnipui hrâng - Ni sensa hrehawm tak ang hian thlêmna a nasa a ni.

3) Khawvêlah hian chawlhna a awm dah law maw tiin ka zawng a; mahse, khawvel hi zawng hahdamna ram a ni lo va, ram nghet lah a ni hek lo tih ka hriat chian chuan, Pathian awmna hmun chu ka ngai a ni.

Nunna thing daihlim - Pathian awmna hmun vânram.

4) Pathian vên leh enkawlna hnuaiah chuan mi thianghlimte chu an chhâwl ta a Kei pawh hi eng vânga chhâwl ve thei lo nge maw ka nih chu aw! Ka thih ni hi thleng ve tawh mai sela, tichuan hah dam takin ka chhâwl ve mai tûr !

tihdanglam ni - taksa thih ni.

An unau hi panga an ni a. Patea hi an milai a ni. Naupang chhia an la nih laiin an pa a boral a. An chhungkaw khawsak a harsat lutuk avangin Khawbung lal vanlung an ur a. An lo puitlin hnuah lal in aṭang chuan an indang chhuak ve leh ta a ni.

Indopui pahnihna lai vel khan Kâwl ramah an pém a. Kâwl rama Mualzâwl khuaah kum 1939-1943 vel thleng an har a awm a. Indopui pahnihnaa Japanin Burma a rawn lâk khan India ramah Reiêk aṭangin Tualte khua ah an pêm chho a, chuta ṭangin an khaw hlui bul Samthang khuaah an pêm leh a Kum 1950 March ni 36-ah kum 56 miin Samthang khuaah a boral ta a. A thlan pawh Samthang khaw thlan mualah a awm.

Patea hi pa fel tak, mi nunnêm, zaidam, kawm nuam tak riamthu leh titi khawchâng sawi thiam tak a ni. Tin, Pathian thu sawi thiam tak, thlarau mi tak leh ṭawngtai mi tak a ni bawk.

Kum 1919 harhna chuan Mizoram dung leh vang a fangchhuak a. He harhna hnathawh kal vel aṭang hian miten Pa hian pâwlna hla thar tam tak an lo phuah ta a. Mizo lunglên (khawhar) hlate hi kum 1920 - 1930 inkâra chhuak a ni deuh ber. Patea hi he mi hun pawimawh laiaa hla thar phuahtu zianga mi pawimawh tak leh lâr tak a ni.

Patea chanchin (1894-1950)

A phuahtu : Patea hi kum 1894-ah a piang a, a hming tak chu ZALIANA a ni a. A naupan laiin mi pisil tak, tê tak, ria ṭhiuh ṭhêuh a nih avangin mi tupawh mai hian 'Pate' tiin an ko vek mai a. A hming tak chu a lo ta a. Tichuan 'Patea' tih hming chu a lo pu hlen ta a ni.

Patea nupui chu Kaphnûni a ni a, fa mipa 2 leh hmeichhe 5 an nei. Patea thlahte hi a tute thlengin mi lunglêng tlei leh zaimi tak takte an ni hlawm.

Patea hi Mizo thlûka Kristian hla phuahtu hmasa ber ni awmin an sawi thin a. A hla phuah hmasak ber chu, "Ka ropuina tur leh ka himna hmun" tih hi a ni a, chu chu kum 1921 vela a phuah a ni. Chuvangin Patea chu Mizote hla lama kan hmasâwnna kal zel atan mêl lung phun pawimawh ber zing ami a ni kan ti thei ang. Hla 55-a phuah a, chung zinga 53 te chauh chu hriat chian leh vawn ţhat a ni a, pahnih te erawh chu hriat a ni lo. A hla phuah 26 chu Mizo Kristian Hla thar bu hman laiah hian a chuang. A hla phuahte hi miten an tuipuiin an hlimpui em em a, an sa duh em em a ni.

A hla phuah hnuhnung ber chu kum 1926-28 vel a phuah a ni. Chu mi hnu lam chuan miten hla phuah tura an sâwm pawhin a phuah tawh lo.

Patea hla atang hian Vanram ngaia a lunglen nasatzia kan hre thei a. He khawvel, lungngaihna leh tahna mittui tlakna ram, harsatna leh buaina hmun, thihna leh sualna ţahna hmun hi pela Vanramah nithianghlim kal hmasate zinga chawlhve a chak em em a ni He hla aţang hian a rilru leh a lunglenna chu kan hre thei ngei ang.

LEI LAL PUAN ROPUI CHU A TLAWM ANG

C.Z. Huala

1 Lei lal puan ropui chu a tlâwm ang,
Lei pangpâr mawite pawh a chuai thei;
Kan dam lai ni pawh hi a lo la tla ngei ang,
Mahse Lal duhawm Isua ka nei.

Lili pâr mawi Lal Isua ka nei,
Ka tân a pâr chatuan ram mawiah;
Hrehawmah pawh ama'n min awmpui [fo va,
Lili pâr mawi Lal Isua ka nei.

2 A hmangaihna ram êng mawiah khian,
Amah chu chatuan Vârparh a ni;
Hrehawm tuar mah ila he mi khawvelah hian,
A ramah chuan min la hruai dawn si.

3 Tunah ṭapin rûm rih mah ila,
Thihnain ka mit a chhîn hunin;
Ka hlau lovang thlân thim ata min tho vang a,
Ka mittuite chu hrufai turin.

4. Kan ṭhian duhten he khawvelah hian,
Min kalsanin ka rilru a ngui;
Mahse ka lungngai lo mala ka lo awm hian,
Lili pâr mawi Isuan min awmpui.

Hrilhfiahna :

He hla hi Pu C.Z. Hualan Biate-ah zirtirtua a ṭan laia a phuah a ni a. Kum 1921-a a phuah a ni. He hla a phuaha a innghahna leh a rilrua lo lang chu, Hla thlankhâwmte Bung 2:1, "Ka lo ni e, Saron ros pâr leh phaizâwla lili," tih hi a ni. He hla hi Pu C.Z. Hualan hla thar a phuah hmasak ber a ni a. Tin, hla thar chhuak hmasa ber dawttu a ni bawk. He hla Pu C.Z. Hualan a phuah

hma lawk hian Biate aṭanga khaw chhak lam mel 12 leka hla, Khawbung khua aṭangin Pu Patean Mizo ir-âwm ngei aṭanga hla thar chhuak hmasa ber, 'Ka ropuina tûr leh ka himna hmun' tih hi a rawn phuah chhuak a. Chu mi hnu lawkah Pu C.Z. Hualan 'Lei lal puan ropui chu a tlawm ang' tih hi a han phuah leh a. He mi kum vêk hian Pu Kamlala hla 'Tûnah a thar hmangaihna êng nuamah' tih a lo chhuak bawk a. Anni pathum leh mi dangin an phuah belh bawk a, Kohhranho a tihlim ta êm êm a ni.

Pu C.Z. Huala Chanchin :

Pu C Z. Huala hi kum 1902 January thla khân Vânchêng khuaah a piang a. A pa chu Pu Lianṭhuama, a nu Pi Zokungi an ni. A naupan lai hian an khuaah sikul a awm lo va, chuvangin mi mal hnen aṭangin lehkha a zir ṭan a. Kum 1916 khân Lower Primary a zo va. Kum 1919 khân M.E. a zo leh a. Amah hi a fel avangin Zosâpten an duhsak a, kum 1916 aṭang khân Zosâp F.J. Sandy-a khân a châwm a, chutianga zir zawm zêl chu a ni. Kum 1821 khân Biate-ah sikul a han hawng a, kum 10 zet a han awm a. Kum 1933-1945 inkâr khân Sub-Inspector of Schools hna a thawk a, Kum 1946-1954 inkâr khân Saitualah M.E. School Headmaster-ah a han ṭang a, he mi hnu hian kum 1955-1962 thleng khan Reiekah M.E. School Headmaster hna a thawk leh a. Tûnah chuan a hna aṭangin a pension tawh a, Aizâwl Mission Vênga ama inah a chêng a. Pa thu hril mi tak leh rawngbâwltu chhuanawm tak a ni. Kum 15 chhûng Presbytery ziaktu hna a thawk. Pa rual pâwl thiam leh mi zaidam tak a ni. Hla thu a thiam a, zo ṭawng pawh a thiam kher mai. Hla tam tak a phuah a, a let bawk. Mizo hnam tân mi ṭangkai tak a ni.

He mi ropui tak hian kum 93 zet he leiah hun a hmanga. Ni. 28.10,1994 khan Aizawla ama chenna inah a Thi ta a ni.

TLANG A DANG LUNG A LENG

Saihnuna Leng

1. Tlang a dang lung a leng em mai,
Ṭhen nan Lal remruat sa a ni;
Kan chan tawkah lungawi takin,
Lalpa'n awm se, tiin min tiam.
    Dam takin aw, unaute u,
    A ṭhenten thlanmual kan zawng ang;
    Kan in hmuh leh hun ni-ah chuan,
    Aw lungduhte kan kim tawh lawng,
2. Lungrual takin leng mah ila,
Kan in ṭhen nan hun a kal zel;
In sulhnu leh in thiltih chu,
Khawhar takin keinin kan nghak.
3. Rinna hmun khatin leng ila,
Lal buatsaih ram thar i thlir ang;
Zion par hlim thla keng chungin,
Khawpui hlun kan ram a ni e.
4. Hun chuan min dal lo ni sela,
Lal hung chhung chenna ralmuangah;
Kan ngaih tlang tina lengte nen,
Min Ṭlantu zaiin kan awi tur.

1) Kan chênna tlângte a danga, lung a lêng viau mai hi, Pathian rêl leh ruat sa vek a ni. Kan chantâwkah hian lungawi tûrin Pathian chuan min ti a ni.
2) Lungrual takin chêngza ṭhin mah ila, kan inṭhen darh lehna hun a lo ṭ nai leh zêl a. In sûlhnu leh in thiltihte hi keini lam chuan khawhar takin kan rawn nghâk dâwn a ni
3) Pathian chu ringho zêl ila, vânram lam pawh thlir zêl ila. Pathian mite kan ni a, vânram pawh kan ram a ni tih i hrereng ang u.

Zion pâr hlimthla—vân khua leh tui kan nihna
khawvela kan neih hi
Khawpui hlun...e-Vânram chu kan ram a ni e.

4) Khawvêl hun hian min dal lo sela chuan Pathian chênnaah chuan râlmuang takin ka châwl ang a. Tlang hrang hranga kan ṭhian kan ngaih êm êmte nên hian Isua chu kan chawimawi tlâng dâwn a ni.

Lal hungchhûng - Pathian chênna vânram, thil dangin a chim lohna hmun,

Saihnûna chanchin (1896–1949).

Saihnuna hi kum 1896 khân a lo piang a, a pa chu Pazika a ni. A pa thih hnu hian kum 1927-ah Lêng khuaah a lal a, a hmingpui hi lal a awm ve tho avângin "Saihnûna, Lêng lal" tih a hlawh bik a ni. Mizo lal zingah Kristian hmasa pawl tak a ni a, ṭhenrual pâwl thiam leh zai thiam, mi lunglêng thei tak a ni. Kum 1926 aṭangin hla a phuah ṭan a. A hla phuah hmasa lam chu Pathian hla deuh vek a ni A hun hnuhnung lamah erawh chuan khawtlâng lunglênna lam hlate pawh a phuah tel bawk. Saihnûna hian hla 98 vêl a phuah a ni.

Saihnuna hi lal fel tak a ni. N. Vanlaiphai Biala Circle No. VIII Red Cross -a President hmasa ber a ni a. Kum 1947 aṭang khân Ashma natnain a damlo va, 1949 khân a boral ta a ni.

RAM THAR ZAI

1. **Zion chhuihthang** val **kha lam rawh** u,
Vanthawm **khuang** pui ka sial dum phaw-ah
[hianin,
Chhandamtu rauthla a cham reng mai.
2. Ka changsial rauthla a kai ruai e,
Zui lai lungdi tawng maw Zion phul zauva'n
A kiu ruai ruai awm e di au vin.
3. Rau-thla zunleng vanga ruai ruai a,
I sakhmelah Kalvari zun a zam e,
Min phuar vel awi a nâ - hei ang ha.
4. Dana uang uang suh ka nau i ni,
Kalvaria thuthlung kan inhlan lai khan,
I tel lo khawnge i lo awm le.
5. Chawimawi nan sang lua a awm nem maw,
Thangvan-pui khi zai se pialleì nang au la,
Halelui rual rawh se, mual zawng zawng.

Hrilhfiahna :

1) Zion tlangvâl kha lâm rawh u le, he ka khuangpui se vuna kaihah hian chhandamtu thlarau a châm reng a nia.
2) Ka sechal rilru pawhin a fang thui ngei mai le. Zion phûl zau laiah sâwn a zuilai (a di) hmu tak ang maw, a zuilai ngaiin a kiu ruai mai a ni.
3) Thlarau lam zûn vâng hian em ni ang, i hmêlah Kalvari ngaihawmna châm chuan min phuar vêl a. Hei ha! a na mang tak e aw!
4) Nâng, Thusâwmpêk Dan, lo uang mai mai teh suh. Kalvari tlâng chunga thuthlung kan lâk lai khân, khawi lamah nge i awm ? I tel ve rêng rêng hlei nêm.
5) Pathian chawimawi nân ropui lutuk a awm thei dâwn em ni ? Vân meuh pawh khi zaiin lei pawh hi au ta sela, tlâng leh mual zawng zawng pawh hi 'Halelui' rual tuar tuar mai teh se.

Word notes : Vânthâwm khuang – Vânthâwm khuangpui.
Sial dum phaw – se phaw, khuang kaihnaa an hman chu.
Ka changsial rauthla – ka sial ngaihtuahna, thlarau.
Zui lai lung di – Sechalin a nu hur a zui lai, sechalin a nu a kawp bik chu.
A kiu............auvin – A zui lai kovin a kiu ruai ruai.
Rauthla zunlêng – thlarau lama inngaihzâwnna leh ngaihawmna.
Dâna – Hei hi Mosian Sinai tlânga Thusawmpek a lak kha a ni a, mihring anga chanin, 'Dana' a ti a ni.

RAM THAR ZAI

Ram thar zai hi hla danglam tak a ni a. A danglamna tak mai pakhat chu, Mizo sakhaw ziding chu Kristian sakhuain a thlak a, kan hla kalhmang pawh a dang ta vek a. Amaherawhchu, Ramthar zaiah hian Kristiante rin dan zui tho siin, Mizo hla hlui kal hmangin an phuah a ni. He hla hian Kristiannain kan ram min chim a, kan pi leh pute atanga kan rin dan leh tih dan lo bo mai tur lama mite lunglenna pawh a ti lang Kawng dang deuhin a sawi theih bawk a; Chu chu, Ramthar zai hi Mizote Kristian kan nih hnu a, Thlarau lam Phurnaa kal thui deuhte, an duhdan tihpuitlin tuma kohhran chhuah san ten, kohhran ziding an erna hla, Mizo hla hlui kal hmanga an phuah a tih theih bawk.

Kum 1935 khan Mizo ramah kristiante harhna ṭum lina a lo thleng a. Ramthar Zai pawh hi he harhna ken ang hialin a zawi theih a. He harhnaah hian Mipa leh hmei chhia inhmangaihna, inlakhingna, khurbinna te a thleng a. A kal sual thui deuhte chu uirena sualah an tlu a, nupa inṭhen phah an awm thluah a ni Chung mite chungah chuan kohhran pawh a thikthu a chhiain inkaihhruaina dante an lo siam chhuak a. Chung thil chu heng kalsualte hian an ngai thei lo va; mihring hruaina dan siam ai chuan thlarau hruai kan duh zawk tih changchawiin kohhran an chhuah san a, kohhranah an leng ta lo a ni Chutiang chu a nih avangin Ramthar zai tam tak chu kohhran epna leh erna lam hla a ni nghe nghe. Hla tam tak erawh chu hla ṭha tak tak, hla pawisawi lem lo te, Pathian chawimawina hla ropui tak takte pawh a awm bawk. Ramthar Zai zirtura thlan chhuah zinga a tawp ber pawh hi hla ropui tak a ni. Pathian fakna leh chawimawina hla zingah hei bak hi a awm thei dawn em ni? tih mai tur a ni. Amaherawh chu, a hilhah a thawh tawh leh avangin heng hlate meuh pawh hi a lar tak ṭak thei ta lo a ni.

CHUNNU LUNGMAWL KA DI PARTE

A phuahtu hriat loh

(*A thluk : Aw ka Lalpa'n chenna ram tur*)

1. Chûnnu lungmawl, ka di Partê,
Ka ṭhen dawn nang vângin;
Ka suihlunglen tur i dawn nâ a,
I hrai chawi chhawl ang hian ka uai reng e.

In ṭhen ang zankhua a rei ta e,
Tlai mah vâr ila kan inning chuang
Ka ṭah khua a sei thlâwn e. (lawng e,

2. Ṭap lovin lunglên thu di zawng,
A kim ten min hrilh rawh;
Sênlai nau ang ṭah chu bâng rih la,
Lungduh inṭhen zawng a har rêng ṭhin e.

3. Min lo nghâk la ka di Parte,
I zalam pèng kâwnah;
Lungrualin biahthu i hril dun ang.
Nangmah ngai rêng rênga tlâini lên zawng.

4. Chungmu vanlai a lo lêng diai,
Diai e lungdi âuvin;
A her zêl a, a her sang zêl a,
A lungdi a âu dâwn e thangvânah.

5. Chûn leh zua hal vânga Parte,
Kan inṭhen mai tur hi;
Senlai nâu ang tlei a har em e,
Damchhung tawitê mai zawng mi di ve rawh.

Hrilhfiahna :

1) Ka nu, i mawl luat avângin ka ngaihzâwng chu ka ṭhen dâwn ta a, ka lunglên i hrereng si a, i fa hi lunglêngin ka uai reng dâwn a nih hi.

2) I lunglên thu chu kim takin, ṭap lovin min hrilh ta che. Nau anga i ṭap lai chu bâng la, inhmangaih takte hi zawng inṭhen hi a har rêng asin.

3) Pârte, kawngpêngah chuan min lo nghâk la, lungrual takin thu engkim kan inhrilh dûn dâwn nia. Nangmah ngai rêng rêng hian a ni, ka awm ni.

4) Muvanlai pawh a kawppui kovin a lo thlâwk diai diai a, vân lamah thlâwkin a inher sâng chho zêl a, vân lam aṭangin a kawppui chu a au dâwn a ni.

5) Nu leh pa remtih loh zâwng a nih vânga kan han inṭhen mai dâwn hi chu, lungawi thiam zawng a har a nị. Dam lai ni rei lote chhûng tal hi chu min rawn ngai ve ang che aw.

Thunawn : Zante a lo rei ta a, tunah zawng inṭhen rih ang aw. Tlaivâr hial pawhin inkâwm mah ila kan inkham thei chuang dawn si lo, lung a lêng ting mai dâwn a ni.

Word notes : Tlaimah vâr ila + Tlaivâr mah ila, tlaivâr hialin awm mah ila.

Lungdi - ngaihzâwng, ngai. Mihring ni lovah chuan 'a kawppui' tihte a ni, sialte bawngteah hi chuan 'a hurzui' emaw, 'a zuilai' tihte pawh a ni.

Chun leh zua hal vânga - nu leh pa huat zawng nih vânga.

He hla hi a phuahtu hriat loh a ni. Kaihlek hla a ni a, 'Kaihlek' tih ammzia chu Pathian chibai bûkna hla thluka nulat tlangvâl inngaihna lam hlaa siam emaw, Pathian hla ni si lova a thlûk hmanga hla siam ve hi a ni. He kan hla zir pawh hi, "Aw ka Lâlpan chênna ram tûr," tih hla thlûka nulât tlangvâl inngaih lunglênna hlaa siam a ni. Hetiang Kaihlek hla hi 1930 vela Harhna a lo thlen laia lo chhuak ve a ni a, chutih lai chuan Sap hla thlûk hmangin Mizo hla an siam nual a; chutih lai bawk chuan Kaihlek hla hi a lo chhuak ve a ni. Kohhran pawhin Pathian hla tichingpena ngaihna a awm avângin a ngaimawh hle a, Kaihlek hla phuahtute chu a phuar hial a ni. Chuvâng pawh chu a ni ang e, he hla pawh hi a phuahtu thup tlat a ni ta zêl mai.

HMANGAIHNA

Vankhama

1. Thuhriltu'n hmangaih thu hmana a hril
chuan,
Hmangaihna bâk lei chhinah ropui awm lo,
Inhmangaih ţheuh ru, ka lenrual duhte u,
Hmangaihin infak, uanthuan rêng a rêl lo,
Hlemhlêt leh itsik, dawt thu a mausâm e,
Kei ka thu leh hla ngei kha a lo ni e.

I sakhmel tawn changin thinlai a êng a,
I sakhming an sêl leh kâwl ang ka
hnîm a,
A ţha pâr tin kha bawihtê, i tan ka ti,
Theih chang se, i tan si âr lak ka huam e,
Ka thai chang mah lo la, khiangawi mi
tawnah,
Hmangaih, lung i dum phawt chuan
lawm zel ta'ng e.

2. Ţha ta na chu tlei dang pawh i lêng zunah,
Lam sûl ang hawi ma bil lawng ti rawh, partê,
Chhaka vulmawi senhri pâr i iang rêng kha,
Kan hel kan hel ang che vangkhaw mawi
lêng hi,
Hai ang tar khua reia len lai hril chânga,
Lung tum loh lêng vuaia te i ţih rêngan.

Hrilhfiahna :

1. Hman laiin Tirhkoh Paula, thuhriltu ropui tak mai chuan khawvelah hian hmangaihna hi a ropui ber a, mi zawng zawng lo inhmangaih theuh rawh u. Hmangaihna chuan mahni infak te, verther te, itsik te, dawt sawi te a hnâwl (mausâm) vek a, chu chu ka thupui ber a ni e, tiin a zirtir a.

Mausâm – Engah mah ngai lo. Ngainêp. Hnâwl.

Thunawn

A hmangaihi chu a hmuh châng apiangin a hlim ṭhin a; mi'n an rêl erawh chuan a thinrimpuiin, a rilru a na ṭhin a, a tan engmah ui a nei lo va, a tan chuan engkim a huam a. A hmangaihi chu nupuiah nei thei kher mah suh se, ani'n a duh tak a neih theih a, ṭha taka a va awm a, hlim taka an awm theih phawt chuan a lawmpui thei zel a ni.

Mahni ngaihzawng te chan loh hian thinrim a, rilru chhe tak pu a, itsik a awl hle a; ani erawh hi chuan chutiang chuan a awm dawn lo va, a hmangaihi tana ṭha chu a zawnpui zel dawn a, chu chu hmangaihna dik tak chu a ni.

Sel – Sawi chhia, Rêl.

Lungdum – Lungawi, Lungsi.

Khiangawi – Pasal nei.

2. Nula hmel ṭha na nà nâ chu tlangvalte pawhin an ngaizawngin an hêl hat hat zel ang a. Tuman khawvel senhri pâr anga mawi chu an iai phal dawn rêng rêng lo. Keini pawh hian chang phâk dawn chuang lo mah ila, nakin tar hun thlenga a sawi atan kan han hêl ve tlut tlut mai teh ang.

Lam sûl ang hawi ma bil lâwng – I lam an hawi lo thei lovang. An ngaihzâwng lo thei bik lâwng che. (Pu Vankhama chanchin he mi bu phek 118-naah a awm.) Zawhna pawimawhte :–

'Hmangaihna' tih hla phuahtuin hmangaihna dik tak a hrilhfiah dan sawi la, chutiang hmangaihna chu nula leh tlangvalte inkârah a awm thei em ?

A phuahtu chanchin :

Pu Vankhama hi August 24, 1906-ah Sialsuk khaw bul lawk, Diarkhai khuaah a piang a. A pa chu Pu Vanchhunga a ni a, a nu Pi Thanglianpuii A naupan laiin Aizawlah an pêm a. 1913 khan lehkha a zir ṭan a, ram pawn, Silchar, Shillong leh Calcutta-ah te lehkha a zir a. Pawlriat thleng a zir a, a chawlhsan.

Sawrkar hnathawh lam aiin mahni kutkawiha ei zawn a duh zawk a. Kum 1935 aṭang khan thlalak hna a bei a, a hlawhtling hle nghe nge.

Pa rual pawl thiam tak, Mizo nih zahpui ngai hauh lo a ni. Mi thil uluk, thil chik mi a ni a, tih mai mai hi a duh ngai lo. A rilru a chak hle a, thawnthu leh hlate vawi khat sawi chhuah chu a hre nghal deuh zel ṭhin.

Zai leh ri mawi lam a ngaina hle. Hnam hla te, nula leh tlangval inawihna hla te, hla lênglâwng te leh krismas hlate a phuah ṭeuh va. Sakhaw lam hla a phuah tam vak lo.

A hlaahte chuan hla thu un pui pui, khirh khân tak tak a hmang ṭhin a, vawi tam chhiar loh phei chuan hla dang anga tluang taka chhiar theih pawh a ni lo. Amaherawhchu a hlate hian awmze thûk tak tak a nei a. Hla thu remchang taka hman a thiam bik a, hla thu har tak tak leh mi dang hman ngai zen zen loh a hmang ṭeuh ṭhin. Hla thu awm ngai lo chher thar a nei nual a, a fakawm hle mai; amaherawhchu a hla thu chher tharte hi miin an hmang zawm meuh lo. Kan sawi tak ang deuh hian a hlate hian danglamna bik riau a neih avangin a hlate hi intihsiakna atan leh sikul lamah te zir atan thlan nahawm tak a ni a, thlan chhuah an hlawh hle nghe nghe.

A hla phuah hmasak ber chu 'Aizawl khua' tih a ni. Hla phuah thiam lawmman a dawng nual. Hla sawmsarih lai a phuah a, chung zinga sawmli vel chu hla ṭha tak tak an ni.

Amah hi ram leh hnam hmangaih mi tak leh ram leh hnam tana inpe mi a ni a. Ni 30.12.1970 khan Aizawl-a ama inah a boral ta a ni.

LENG DUN ILA NANG NEN

— Lalzuithanga

1. Lungrûkah duhthu ai ang sâm ila,
Zantiang chhawrthlapui êng riria hnuaiah;
A rukte'n sen lai nauvang nui dûnin,
Lungrual e'n tlaikhua pawh vâi dûnin.

Aitenawn par sakruang buan ang pawm chu,
Tuarharpui lunglenpui ang ka bang ţhin;
Ka chawi ang che duhte'n ka ... ,
En chim loh saron par vûl le mawi!

2. Ka ngai lawng khuarei zamual liam hnute,
Ainawn par sira ka belh ... hianin;
Ka bang ţhin sen lai n... ng ka ţah te,
Ngaih lungrun ţanga ka pawm laiin.

Thinlai chhum ang zing a hiang zo ţh... e,
Zai nêm... biahthu tin kim hril dun chu;
Nang ang renga thinlai min hnemtu bi,
An awm lawngvanhnuai he lei chhin...h.

3. Kumsul vei khuarei chang ...tei tak ang maw,
Hmangaih par tlan suihlung k... ... l lai hian;
Ţhen nan lenkawl ni chh... kin a mawi lo,
Kumsul vei khuairei a chan ... ...h n.

Hrilhfiahna :

1) Thla eng ruih hnuaiah hian duhthu han sam ta ila. (A bialnu nên chuan) Tuma hriat lo'n vin hlim takin han in kawm ta ila, han tlaivâr hial mai ila.

Ngaihzâwngte lungsi taka han kuah vêl chu, lunglên brehawm takte pawh hi a reh huai huai thei a. Ka en nin theih loh, duh takin ka han pawm vêl teh ang che.

2) Ka ngaihzawng nên kan awm dun lai hi chuan, hun kal tate chu ngaihawm an awm lo va, ka han kuah vél lai ngat hi chuan ka lunglên vânga ka ṭahte pawh ka bâng thin.

Inngaih thu engkim kan sawi dun lai hi chuan, ka rilru pik zawng zawng a kiang duak ṭhin a. He khawvêlah hian nang anga ka rilru hah min chhâwk zângtu hi an awm thei ngai lo vang.

3) Inthlahlel tak leh lungrual taka kan inkawm hun laite hi hman lai chang thei tak ang maw le! Hmân lai chan chu sawi loh, kan inṭhen nân hian ni a chhuah theih a rinawm lo hial zâwk a ni.

Hmâna Tualvungi leh Zâwlpala thlarau phêngphehlepa chang ta ang mai khân chang dûn ve ta ila nilêngin pangpâr zu tlân dûn ila, inṭhen leh tawh ngai lo tûr leh in thlahlel tâwp lovin awm tawh mai ila.

Word note : Tlaikhua pawh vâr dûnin – tlaivâr dûn ila
Aitenâwnpâr – Pangpâr hming a ni a, hla thuah nula ngaihzâwng hming atân hman a ni.
Tuar harṭui ... ... ṭhin – Lunglên tuar har takte pawh hi a reh zo vek thin.

Enchimloh-en nin theih loh, en kham theih loh

Zai nêma ... ... in – Hla thua inngaih thu inleh tawnin

Kumsûl vei ... ... in – Hmân lai a chan ai chuan.

Lalzuithanga chanchin (1916–1950)

Lalzuithanga hi Upa Chawnghnuaia fa upa ber a ni. Kum 1916 April 16 khân Kulikâwnah a piang a, September 28,1950 khân Monachera Tea Estate-a Kunchun-pore khuaa Nuchhûngi, Nurse inah lungphu châwlin a boral ta a ni.

Kum 1929 khân Lalzuithanga hian Middle School a zo va. Hemi hnu hian sorkar hna hrang hrang a thawk a, Royal Indian Air Force-ah te a ṭang tawh bawk. Talent ṭha tak a pianpuite chu lemziak te, Carpentry te, Lemchhiam te, Hla phuah te leh thawnthu phuah te hi a ni.

" Lêng dûn ila " tih a phuah dân chu, a tlangvâl chhuah hian nula ngaihzawng tak mai a nei a, chuta tang chuan a phuah a ni a. Thla lain a zin vel thin a, Reiêk khuaa a zin laia a phuah niin an ngai A zin hâwn hma hian Kolaship-ah leh Reiêkah chuan a hla hi an sa lâr hman hle a, a zin hâwn hian Aizâwlah chuan an hre ve chauh a ni.

VANHNUAI KHUAVEL

— Rokunga

1. Vân hnuai khuavêl sakhming chhiarin,
Lalber Kaisara chuan,
A sâwm vêl e hnam tin naufa,
Khua rei an chang zo ta.

Aw Bethlehem, ka ngai a che,
Berâmpute ram ṭuanna,
Serafimte'n zai an vâwrna chu,
Ka Lal pianna i lo ni.

2. A riang ngei e vân Lal Fa chu,
A zâlna ran thlênga'n,
A lo piang e Mari hrai chawi,
Bâwng in tlâwm zâr hnuaiah.

3. Chungnung berah ropui rawh se,
Vân hnuai mi zawng zawng tân,
Leiah kumkhuain rem lêng rawh se,
Remna Lal a piang ta.

4. Isu, kan hnenah lo chêng rawh,
Zân tlai khua rei pawhin,
Lâwmin tlai khua min vârpui rawh,
I hming chawimawi tûrin.

Hrilhfiahna :

1) Hmânah Kaisara lal lai chuan hnam tin hriatin chhiar-pui hmingthang tak a awm a.

Bethlehem, berâmpute beram vênna hmun chu ka ngai a, vân angelten hla an rawn sakna hmun chu Isua pianna hmun a ni.

2) Pathian Fapa, ranthlênga mu chu a rethei teh e, mi rethei tak Mari chuan ḅâwng in tlâwm takah chuan a rawn hring a.

3) Vân hnuaia mi zawng zawngte tân chungnung ber sela, ropui ber rawh se.

4) Isu, zân rei takah pawh hian kan zingah lo chêng la, i hming fak tûrin min tlaivâr-pui ang che.

Word note : Lalber Kaisara - Rom ram Lalber hming.

Serafim - Angel zinga dinhmun sâng bik te, 'Seraf' Plural No. a ni.

Lâwmin...rawh - Lâwm takin min tlaivâr-pui rawh.

Pu Rokunga Chanchin :

Kum 1914, February thlaah Aizawlah a piang a. A pa Pu Thanglûta, a nu Pi Zaliani.

Kum 1929-ah Middle English a passed a, he mi bâk a zir zawm thei ta lo va. Kum 1934 aṭangin Loch Printing Press, Aizawlah a thawk a. Kum 1942 khan Kohhran upa hna a thawk ṭan. Mission Vênga ama inah ni 12, July 1969-ah a boral.

Hla phuah hi a pianpui ve rêng rêng niin a lang a. Kum 16 mi a nih aṭangin hla a phuah a, a thih dawn thlengin a phuah. Pathian fakna hla te, khawvel mawina leh ram leh hnam hla za lai a phuah. Hla thlûk siam a thiam hle a. Solfa pawh a thiam hle. Kohhran hla bu Solfa nena chhut leh ṭhalaite hla bu buatsaih hi Pu Rokunga kutchhuak thil hlu tak a ni.

Mizoin Pu Rokunga hla phuah ang hi kan mamawh zual lai taka hetiang hla a rawn phuah avang hian Mizo hnam tan a hlutna a zual a. Hla phuah pawh a awlsam hle

Mi lungleng thei tak, mi zaidam leh mi dik, mi tlawmngai, Pathian ring mi a ni. Ram leh hnam hmangaih mi a ni a. A hlate hian Mizo hnam min tiṭhangharhin hma kan sâwn phah nasa êm êm a ni.

A hlate hi a thu a tluang ṭha hle a, chhiar leh sak pawh a nuam a, miin an hlimpui hle. A hla phuah pakhat 'Kan zotlâng ram nuam' tih phei chu Assam Regimentin an hlapui (kalrem hla)-ah an hmang. A hla phuah thiam avangin, Tangkapui te, No mawi te, Rs. 500.00 leh Certificate te a dawng.

KAN HUN TAWNG ZINGAH KHAW KHAWM

— *Suakliana*

1. Kan hun tawng zingah khaw khawm a pawi
[her mai,
Zoram hmun tin vangkhua puan ang a chul
zo ta,
Tlang tina mi kalkhawm nunau mipuite'n,
Chhunrawl a vang, riakmaw va iangin kan
vai.

2. Chhungkimtea aw lenrual lungduhte nen,
Zai kan vawrna van lal run leh khawtlang
dai;
Ţhuva awmhar chun tawnglote'n an nghak ta,
Zarva lenna ram dai aw an cuang zo ta.

3. Ka dawn sei ngam lo kan ram lungngaihna hi,
.Hnampui lungfing Mingo valin hnutiang min
[chhawn;
Kan ram riangvai boral tur tungding turin,
Rairah chhantu chung Pathian ka ngai mang e.

4. Kan sualna zawng zawng, Lalpa, min ngai–
[dam la,
Zion parmawi thlarau thianghlim, mi hruai
[zel la;
I chatuan hmun rammawi nuam ka thlen
[hma chuan,
I kut chakin min chelh la mal min sawm
[rawh.

Hrilhfiahna :

1) Kan hun hman tawh zawng zawng zingah Khawkhâwm hi a pawi ber mai. Zoram khaw tam tak chu a ram zo va. Khaw hrang hrang ata hruaikhâwmte hian ei tûr pawh kan nei lo va, riakmaw sava ang maiin kan vai a ni.

Pathian chênna khawpui, kan ṭhian duh takte kimna hmun leh min hmangaihtu Lalpa chu ka ngai zual ṭhin.

2) Chhûng kim tak leh kan ṭhian duh takte nêna Pathian faka kan zaina biak in leh khaw hmun tual vêl a ram zo ta a, ṭhuro, a pui hmu lova khawhar taka mahni chauhva a awm leh vazârte tlat vêlna ram reh a chang zo ta.

3. Sapho mi fingten kan ram min chhuahsan tâk vânga kan buaina hi ngaihtuah ngam chi pawh a ni lo ve. Kan ram rethei tak leh boral mai tûr tungding leh tûr hian mi retheite min humtu, Pathian ka ngai mang e aw.

4) Lalpa, kan sualna zawng zawng min ngaidam la, Ziona Thlarau Thianghlim chuan min hruai zêl rawh se I chênna hmun vânram, mawi leh nuam tak kan thlen hma chuan, i kut chakin min chelh la, mal min sâwm sak ang che.

Word notes : Khawkhâwm – 1966 kumah MNF Party-in Mizoramah buaina an 'chawk chhuak a, chuvâng chuan India sorkar-in Mizoram khaw tam tak chu hmun hrang hrangah min finkhâwm ta a, chu chu "Khawkhâwm" an tih tâk chu a ni.

Chhûn râwl a vâng – Chaw (chaw chhûn) ei tûr a vâng.

Kan chatuan Pa vângkhua - Pathian chênna vânram.

Van lal rûn - Biak in.

Ṭhuva... tawng lo - Ṭhuro a pui hmu lo.

Zârva lênna ram dai - Vazârte chênna ram teh.

Hnampui lungfing Mingo val - Sâp. Missionary-te.

Kan ram riangvâi - Mizoram rethei leh baihvai tak.

Zion pâr mawi - Thlarau Thianghlim

Pu Suakliana chanchin (1902 - 1979)

Pu Suakliana hi kum 1902 khân Hmâr Maite khuaah a lo piang a, chuta tang chuan Chhipphir-ah te Sialsîr-ah te an pêm a. 1937 khan Riangtlei khuaah an pêm lût leh ta a ni. Riangtlei aṭang hian Ṭiau kam Lianpui khuaah an pêm leh a, chuta an awm lai chuan Mizoram buai 1966 khân a nang ve a, Vânzau Grouping Centre hmunah khâwm luh a ni. Chuta tang chuan Zêmabawk-ah a pêm thla leh a, ram buai chu a lo veng deuh ta a, an khaw hlui Lianpui lamah bawk khân an kir leh a, chutah chuan kum 77 mi niin a boral ta a ni.

Pu Suakliana hian hla a phuah thiam hle a, a hla phuah tam ber chu an dinhmun retheih baihvai laia mi a ni. Hla 150 vêl a phuah. Pu Suaka hian mi rilru a khawih riauna pakhat chu mitdel a nih vâng hian a ni A hlaah hian, hla phuah thiam dangte chin ngai vak loh, mi rilru chang ni lovin, a rilrua a tlâk natzia lantîr nân, 'aw' tih hi rem takin a zep thiam a ni.

KA PIANNA ZAWL KHAWPUI

— Rokunga

1. Ka pianna Zawl khawpui,
Hawihte'n i mawi mang e;
Chul hian i mawi lo,
I tlang lal chhipah
Siktui tling khawmin,
Tiahṭang an zaithiam;
Rimawi a fawn vel;
I siran tlang lian,
Hmar tlangah laipui tlang,
Chhimhlei, Tlangnuam tlang ten an hual che.

2. Dar ang lenna khawpui,
Tlangkimah mawi mah la;
Ì nun a mawi lo,
I chungah sualna doral ang a lian,
Dikna a fam ta, felna a tlawm ta.
Aw, a pawi em mai,
Tham leh bawlhhlawhna te'n
Tual an leng, awi maw, a pawi em mai.

3. Tual kan lenna khawpui,
Tlawma'n ka phal lo che,
Tho leh ta che maw.
Chhinlung chhuakah chuan,
Van lal nau i ni,
Chham ang i zalna,
Sual khurpui lai chhuat,
Nun suar ang a chim,
Felna silhpuan sinin,
Tho leh la, hlimte'n i leng zawk ang.

Hrilhfiahna :

1) Kan pianna Aizâwl khawpui hi a felin a mawi teh e, han chhe mai mai thei hmêl a pu lo va. A tlâng sâng lkiah tuikhuah a awm pou mai a, chumi tlâng aṭang chuan zai thiam leh rimawi a lo ri chhuak ṭhin a. A sir hmâr lamah Laipui tlâng a awm a, chhim lamah Tlângnuam tlângin a lo hual bawk a ni.

2) Hlim taka kan lên ṭhinna ni mah se, Zoram tlâng tinah a hming hi lâr mah sela, a chhûnga chêngte nun a mawi lo va, sualna chi hrang hrangte pawh ral ang mai hian a lo liana a. Dikna pawhin dinhmun chang lovin a thi a, felna lâhin awmzia nei lovin a tlawm dêr bawk a. Aw, thamna leh chîn dân ṭha lo tak takin a tuam vêl ta hi chu a va pawi tak êm!

3) Kan lênna Khawpui, chutianga tlâwm mai atân chuan ka phal thei lo che a, lo tho leh hrâm teh. Zofate tân Pathianin duh taka a siam che i ni a. I mutna lah sual nawm chênna hmun a ni ngawt mai. Kan nun a chhe zo ta. Felna chu puana hmangin rawn sinin lo tho leh la, hlim takin i awm leh teh ang.

Word notes : Zawlkhawpui - Aizâwl khawpui.

Hawihten - Chêt dân zei; fel leh mawi leh nalh.

tlâng lal chhip - Aizâwl khaw hmuna tlâng sâng bik lai.

Siktui tlingkhâwm - Tuikhuah.

Ṭiahṭâng a'n - taksa âwmbâwr vêl. He hlaah hi chuan Tuikhuah tlâng bula All India Radio station hmun aṭanga zaithiam leh rimawi a lo chhuak ṭhin sawina a ni.

Chhimhlei - Khawvêl. He hlaah chuan Aizawl chhim lam sawina.

Tlângkimah ...... la - Mizoram khua zawng zawngah thangchhuak mah la.

Dikna a fam ta - Diknain awmzia a nei ta lo, dikna a thi ta.

Tham - mi tlawn lungawina. Mi thiltithei hnêna a chanvo bâk nei tûra pawisaa tlâwn lungawi.

Tlâwma'n... che - Tlâwm mai tûr emaw, dik lo taka awm tûr atân chuan ka phal lo che.

Chhinlung chhuak - Mizo hnam sawina. Mizote hi hmân lai chuan Chhinlung aṭanga lo chhuak niin an ngai.

Van Lal nau i ni - Pathian siam, Pathian duh lai leh enkawl i ni.

Chhâm ang i zalna - i mutna.

Sual khurpui laichhuat - sual nawmchenna hmun, mutna chhuat.

Nun suar ang a chim - Nun chhe zo, nun tlabal zo.

Felna silhpuan sin - Felna chu puan anga sinin.

A phuahtu Rokunga chanchin : (Phek 68-ah en rawh)

RAMNGAIH HLA

— F. Rokima

1. Awmhar lunglen ni hian, ka dawn vel ţhin a,
Hmanlai ngaiin run ram reh-ah hian;
Chhawlang ka uai a ni, tlangrel dawn lovin,
Ka fam tak leh aw Zoram nang ngaih vang.

Kawrvai lo lian an mawl vanga,
Rualduhte zawng samang ţhenin;
Engtikah darang tawng i maw ?
Ka nghakhlel em mai keizawng thinlaia'n.

2. Vangkhua leh lungduhte, tawnni awm ang maw,
Tu-nun ngai lo renga kan len lai;
Ngaihlai a zual ţhin a chhingkhuala chanin,
Tawnmang chang thuaise aw Zoram ngaih hi.

3. A dam kan hauh ang a, chung Pathian zarah,
Tawn leh ni chu a awm na ve ang;
Ka ngbakhlel em keizawng, rualduhte nen a,
Darang tawn ni tur kan Zoram ngei h.

Hrilhfiahna :

1) Khawhar taka ka awm ni hian, in reh tak aţang hian hmân lai hun ka ngaihtuah a, mi rêl pawh dâwn lo lêkin lunglêngin ka kûr a. Ka lo thih phah tâk pawhin, Zoram, nangmah vâng a ni ang.

Ram buai vângin vaiho an lo chhuak a, ţhiante nên kan inţhen phah pheng phung a. Kan inhmuh leh hun tûr hi eng tikah tak ni ang maw. Rilru chhûng ril takah hian ka va han nghâkhlel tak êm ve aw.

2) Kan khuaa ka ṭhian duh takte nên tumah ngai bik lova kan lên laite kha hmuh leh hun awm thei tak ang maw! Ram danga han awm hi chuan ngaih a zual ṭhin a. Zoram ngaih tak hi chu aw, mumang ang mai hian reh thuai mai teh se.

3) Pathian zârah a damin dam teh phawt ila, inhmuh leh hun chu a la awm ve chêk ang Ka ṭhiante nên kan Zoram ngeia kan inhmuh leh hun tûr chu kei zawng, ka nghâkhlel ber mai a ni.

Word notes : rûn ram reh - in khawhar tak,

tlâng rêl dâwn lovin - mi rêl pawh ngaihtuah chang lovin.

Kawrvai lo lian - Vaiho lo kal, Sipai rawn thawk chhuak.

Tu nun ngai lo rêng a - mi dang tuma nun ngai bik lova.

Pu F. Rokima chanchin (1929 - 1991).

Pu F. Rokima, Pu Chhingbáwnga leh Pi Vawmbâwihi fa hi kum 1929 khân Lunglei Zotlâng khuaah a lo piang a. 1946-1950 thleng khân Jowai-ah lehkha zirin a awm a. Mizoram buai 1966 khân lung inah a tâng ve a, Tejpur Jail-ah 1968 thleng khân a tâng a, chuta a awm lai chuan he kan hla zir hi a phuah a ni. Pu F. Rokima hi hla phuah thiam tak a ni a, "Lâm ang ka lo lêt leh ta e," tih hla a phuah chu, hla lâr leh ṭha tak a tling, Kum 1991, April 14 khân a pianna khua Zotlângah hian a thi ta a ni.

Ramngaih hla hi : He hla hi han sawi zau hret ila, he hla atanga zawhna awm theite harsa lutuk lovin kan hmachhawn thei mah a.

He hla phuahtu hi Mizoram buai avangin Jail bang a zut a, Tejpur (Assam) Jail-ah rei tak a tang a Amah ang hian mi tam tak an tang a. An tan a lungleng thlak-in, Zoram ngaih a nei hle ang le. H tih hun lai hian Zoram chhungah pawh ram buai vangin chanchin inhriattawh leh lehkhathawn a harsa a, thenrual ngaih a nei em em a ni. Kum buai avanga ram pawn lama tângte tân. phei chuan Zoram ngaih a nei hle ang He hla phuahtuin he hla a phuah pawh hi a ... reng e, kan ti thei ang Heng hi rilrua dah reng ... ungin he hla hi han chhiar nawn leh ila, fiah deuh kuarin a lang awm e

Kum 1994-a B.A. Mizo (Elective) zawhna ... n, 'Tawnmang chang thuai se aw Zoram ... Fim ... ngin nge Ramngaih hla phuahtu hian ... til ... hla phuah dan a chin chhuakin han sawi teh?' tiin an ... t a. He hla leh phuahtu chanchin kan sawi tawh ... ang ... an he zawhna ... chhan a har vak lo tur thei.

H... ang ... ngin lo thlir leh thung ila. He hla thupui chu, Mizoram ngaia lunglenna thu a ni be a A phuahtu duhthusam chu Zoram buai avanga thenleh ... hrang hranga chengte Zoram ngaia intawh khawm (D... ang ...) leh ...

Chutiang a nih chuan, he hla hi hun bik a tana phuah a ni a A phuahtu duhthusam chu a thleng leh vek tawh a lawm. Zoram buai a reh a; buai avanga inthente pawh kan inhuih khawm leh vek tawh a lawm, kan ti awm e Amahte ... chutiang a nih si chuan, engati nge, he hla hian tun lai thlenga mi rilruah hmun a chan a, kan la tui pui hle si hi, tiin kan rilruah kan inzawt zel ang. Chutiang zawhna atang chuan engtin nge he hla hi kan hum (defend) ang le? Hetiang hian sawi ta ila. He hla hi a bul takah chuan, Zoram buai avanga Jail bang zut, khaw hlar taka awmin Zoram a ngaih em em chungchang a phuah pawh ni ta se la. A phuahtu hian a hlaah hian ram buai vanga a Jail tan thute leh a tan chungchang a sawi lang lo va, ram buai thu lah a sawi tam hek lo Eng hun laiah pawh Zoram pawna awma Zoram ngaihawmzia leh Zoram chhungngeia chengte tan pawh Zoram thlakhlelh awmzia phuahna (Ramngaih Hla) ni theiin a lang a. Chuvangin, Zoram buai a reh a, chhungkua leh thenrual thate kan inhuih khawm leh hnu pawh hian mi tilruah thu a la sawi zelin, hmun a la chang zel niin a lang e.

THO LA DING TA CHE

— *V. Thangzama*

1. Aw ka pianna leh ka seilenna ram,
Engvang nge i lo rum le ?
Duhthu lêng i sam sual vang em lo ni,
Heti kauva i nat le ?

Tho la, ding ta che, i hliam a dam e,
I tha ṭhumte a kiang e;
Hnuṭiang hawi lovin, ram kal siam ta che,
Khuavel i la chhing ngei ang

2. Si-ar lêng mah khian lamtluang an chhui a,
Si-zangkhua a bungbu e;
Kan tan khua a var, khawfing lo chat e,
Tho ru le, i kal ang u.

3. Hmanah khanin maw thinlai zing riai e.
Min chimtu chu daifeng rual;
Chengrang rawl a au, kan muanpui si lo,
Zan rau chhin a har ngei e.

4' Hnuṭiang hawi lovin nghilh zai rel i'a,
Kan hliam hlui te dam rawh se;
Khua a sang ta hle, khua kan tlai ang e,
Tuṇah hian i kal ang u

Hrilhfiahna :

1) Ka pianna leh ka seilenna Mizoram, eng vângin nge i rum le ? Hetia i tuar chhan hi duhthu i sam sual ta em ni ?

Tho la, ding tawh rawh le Tûnah chuan i hliam a dam ta a, i chak lohna pawhin a thlah ta che a. Hnung lam ha\wi lovin kal tawh la, ram dang pawh i tluk ve thei dâwn ta e.

2) Arsite pawh khian mahni kawng bik an hria a, Zângkhua pawh a bungbu ta e. Khua a lo vâi ta a, khawfing a chat ta. Tho la, i kal ang u.

3) Hmâna sipaihovin min chênchilh lai chuan rilh i a hahin a pik zo va, silai a lo rik lek phei chuan hlamuanpui ahnehin mutmu pawh kan tuah thei lo

4) Hun kal ta lam kha chu theihnghilh zai rel ila, kan n te leh hliamte pawh dam tawh rawh se Hun a rei ta, kan khawtlai zo dawn e, i kal ang u.

Word notes : I tha thumte – chak lohna, hmasâwnna dâltu.

Khawvêl i la chhing – Ram dangte pawh i khûm (ang) pha ve dawn ta e.

Lamtluang chhui – Kawng bik hria, kawnga kal.

Sizangkhua a bungbu e – Sizângkhua chu arsi bâwr khawm hming, Zangkhua tihna a ni mai a. Zangkhaw bungbu tih chu arsi bawr khawm an tlar dân inlêt sawina a ni leh a. Zangkhua a bungbut chuan khua a vâr ta tih hriatna a ni bawk. He hlaah pawh hian khaw var leh khawfing chat nen sawi zawm n a ni.

min chimtu .. ... rual – min chênchilhtu.

chengrâng ... au – silai ri

hnutiang – hun kal ta, hman lai.

hliamhluite – ram buai avânga tawrhna chi hrang hrang, rilru natnate, inhuatna leh retheihnate leh thil tam tak a huap thei ang

khua a sâng hle – hun a kal tam ta, ni a chhuak sâng ta.

Pu V Thangzâma chanchin (1935 -)

Pu V Thangzâma hi Pu Vanthuama fapa a ni. Lehkha thiam tak a ni a, Calcutta-a B Com a zawh hnuin Government Secondary School, Aizawl-ah Commerce lam bik zirtirtu hua a thawk a, chumi hnu chuan Assam Civil Service-ah a lût a. Mizoram Union Territory a lo nih khân kum 8 chhûng lai Under Secretary hna a chelh a. Chumi hnuah Sorkar Department hrang hrangah Director hna leh hna lian tak tak a chelh bawk.

Pu Thangzâma hi a tê tê atanga hla lama tui mi a ni a, Western Music hi a tuina lam tak chu a ni nghe nghe Hun hrang hranga mama h chi hla 25 lai'a phuah a, a lar zualte chu :—

1. Langngaihna hual velin
2. Van aw mawi ri chu ngai ru.
3. Tho la, ding ta che.
4. Khawi lam chûn chawi lai Nau nge maw?
5. Ngaiteh Van aw chuan.
6. Van kohna thlanghlim chhawn.
7. Hmanah pi pu zaleng rual (YMA Hla)
8. Aw khawvel thlir ila.
9. Kan duh tâmah chin lem awm lo.
10. Kraun hlu ber chu (Lal ka thlang - a thlûk chauh).

Tûnah hian Dawrpui Vêngthlangah anmahni inah a nupui fanaute nên an awm a, Presbyterian Kohhran Upa a ni bawk.

HLA PAHNIH
KAN HUN TAWNG ZINGAH KHAW KHAWM LEH THO LA DING TA CHE.

B A. zir tura hla thlan chhuah zingah hian heng hla pahnihte hi a binga thlur an remchang a. A chhan chu heng hla pahnihte hi Mizoramin ram buai a tawh aţanga hla chhuakte an ni a. Heng avang hian heng hla pahnihte hi khai khina, bukna thuhmun hmanga buk a remchang a. Zirtute ngaihtuahna pawh a ti zau sawt mahra.

Mizoram buai laia mipui nawlpui nun khawih tu leh tawrhna rapthlak tak mai langsar tak chu khaw sawi khwwm a ni a. Rambuai enkawl nân leh inawpna atana ţhaa an rin avangin sawikarin khaw tam tak chu khaw lian leh hmun rem chang lai laiah a sawi khawm a. Heng khuaahte hian venhimna lam leh inawpna khauh takin an lek kawh a. Khaw sawi khawm hi sawrkar tan thilţha angin lang mahsela, mipui tan taksa leh rilru lamah tawrhna namen lo a lo ni ve thunga. Chuvangin hla phuah thiam Suakliana chu a ngawi mai mai thei lo va; 'Kan hun tawng zingah khawh khawm a pawi ber mai' tiin a au chhuak ta a ni. Khaw sawi khawm hrehawmzia kan hriat theih nan he hla chang khatna hi lo en ila—

Kan hun tawng zingah khaw khawm a pawi ber mai;
Zoram hmuntin vangkhua puan ang a chulzo ta,
Tlang tina mi kalkhawm nunau mipuite'n
Chhunrawl a vang, riakmaw va iangin kan vai.

Khaw sawi khawm avang hian zoram mipuite chungah taksa leh rilru lam tawrhna rapthlak tak a thleng tih kan sawi tawh a. Chung thil pahnih chu he hla changkhatnah hian an lo lang nghal ţhawt mai a. Taksa lama tawrhna aimahin rilru lam tawrhna hian hla phuahtu rilru hi a hneh zawk a ni awm mang e, tiin a ngaihtuah theih a. A chhan chu, 'kan hun tawng zingah khaw khawm a pawi ber mai' tih dawt chiahah chuan 'Zoram hmun tin vangkhua puan ang a chul zo ta' tiin a sawi zui a. Heta a sawi hi tawk ti lovin, a hla changhnihna tluanin khaw sawi khawm a-vanga khaw tam tak lo ram ta leh khaw bu an luah theih loh avanga an lunglenna leh tawrhna kan hmu a ni. Hemi chang han chhiar thlen hi chuan hnuk a ulh ţeuh awm e. Khaw sawi khawm avangin ei leh bar a harsain mihring khawsak chu a harsa ngei a. Amaherawh chu, taksa lama an tawrhna ai chuan rilru lam tuarna hi a na zawk mah niawmin a lang. Mahni khawbu luah theih lova an awm avangin khawtlang lunglen an tuar na hle a ni. Chuvangin, khaw khawm hla phuah-tu pawh hian a hla chhiartute rilru hneh theih tumin helai thil hi uar takin a sawi a. A phuahtu kam chhuak ngei hi lo thlir nawn leh ila.

Chhungkimtea aw lenrual lungduhte nen,
Zai kan vawrna van lal run leh khawtlang a dai
Ţhuva awmhar chun tawnglote'n an nghak ta,
Zarva lenna ram dai aw an chang zo ta.

Kawng dang deuhin lo thlir ila. He hla phuah tu hian a hla thupui phawk chhuak turin a hla

chang khatna leh changhnihna chu khaw sawi khawm avanga tawrhna leh mipui tana rapthlak zia sawi nan a hmang zo va. Amaherawh chu, chang thumna leh changlina chu a dang ta daih mai. Heng changah hian khaw sawi khawm a vanga tawrhna zawng zawng aṭanga hruai chhuak thei chu Pathian chauh niin a hria a. hruâi chhuak turin Pathian a au a ni Hei hi Mizote Kristian kan nih hnua kan rilru put hmang a ni a. Harsatna leh lungngaihnain min chimin chhan-chhuak u atan Pathian kan au ṭhin. Chu ze thar kan nein chu he hlaah hian a lo lang a. Chang thumna leh chang lina chu lo en leh la, heng hla changte hian kan thil sawi hi a ti chiang hle mai.

3. Ka dawn sei ngam lo kan ram lungngaihna hi,
Hnampui lungfing Mingo valin hnutiang min chhawn;
Kan ram riangvai boral tur tungding turin,
Rairah chhantu chung Pathian ka ngai mang e.

4. Kan sualna zawng zawng, Lalpa, min ngaidam la,
Zion parmawi thlarau thianghlim, mi hruai zel la;
I chatuan hmun rammawi nuam ka thlen hma chuan,
I kut chakin min chelh la mal min sawm rawh.

Tho la ding ta che : He hla pawh hi (Mizoram) ram buai laia chhuak a ni a. 'Kan hun tawng zingah khaw khawm' tih hlaah khan Mizoramin rambuai a tawrh laia khaw sawikhawm thu kan hmu a. Khaw sawikhawm chu rilru lam leh taksa lama tawrhna nas tak a nih theih dan kan hmu a. Hla phuahtu chuan chutiang tawrhna rapthlak tak aṭanga chhan chhuak tura Pathian hnena a tluk luh thu kan hmu a ni.

'Tho la ding ta che' tih hla hi erawh chu ram buai chungchanga phuah ni mahse, 'Kan hun tawng zingah.........' tih hla nen chuan a zia-rang a inang lo hle. Hla phuahtu hian thil dang zawng aiin Mizoram chu khawvel hmasawnna a intlansiakna mual zawlah chuan ram dang aiin a hnufum bik a hlau a. Hnam dangte ke pen ruala a pen ve theih nân a nawr sek sek mai a ni.

He hla changkhatnaah hian hla phuahtu chuan Mizoram chu na tuara tlu reng angin a hmu a. A na tuar chu eng natna nge ni a; Engvanga na nge a nih? Hetia i tuar chhan hi duhthu i sam sual vang em ni? tiin a zawt a ni.

He hla phuah lai hian Mizoram buai chuan kum sawm hmel a hmu tawh a. Heng hun lai vel hian ram buai chuan kian lam a pan a, remna kâwl a eng deuh ruau ruau chang a awm ṭhin. Hla phuahtu hian a hla chang hnihnaah hian remna leh muanna khawfing chat a, remna khawvâr a hmuh thu a tar lang a. Chu remna khawvârah chuan puanven sawi chhing a hma la turin mite a fuih a ni.

Changthumnaah thung hi chuan rambuai pik lai chan chin a tar lang a. Chung hun laia Mihring nun a ral ţitzia a sawi chhuak a.

He hla changlina hi he hlaah hian a pawimawh lai leh hriat thiam harsa lai tak a ni awm e. Ram buai avanga Kum sawm zet lo tuarte chu thil kaltawhte avanga intibuai lova hma lam thlir turin a duh a. Ram dang aia Mizoram chu a hnufum a hlau a, hma lam pana ke pen thuai turin a duh a ni.

Hemi changah hian, "Kan hliam hluite dam rawh se" tih kan hmu a. 'Hliam hlui' a tih hi eng nge ni ang? 'Dam rawh se' a tih hi a dam ta em? tih chu he hla zirtute ngaihtuahna chawk thotu a ni ngei ang.

Ram buai avang khan mi tam takin nunna hlu tak an chan a. Mi ţhenkhat chu, nunna lam chu chan lova ram tui lei lo emaw pian sual hlen phah khawpa tuarte an awm a. Dawt inhekna leh initsikna avangin mi tam takin an tuar a, an chhiat phah bawk. 'Kan hun tawng zingah......' tih hlaa kan hmuh ang khan, khaw sawi khawm avangin mi tam takin an tuar a; an khaw hlui an ngai a, taksa leh rilru lamah tawrhna a thleng a. Ram buai avang hian mi tam takin an in leh lo an chân a, Jail bang an zut a. Ram buai avanga tawrhna nei hauh lo chhungkua an awm âwm love. Chuvangin, chung harsatna leh tawrhna chi hrang hrangte chu hla phuahtuin 'hliam hlui' a tihte chu a ni ngei ang. Tichuan chung 'hliam hluite' chu lo dam tawh se a duh a; ram hmasawnna hawia ke pen turin mite a sawm a, phengphehlepa khua kan tlai a hlau a ni.

He hla chang tawp berah hian "kan hliam hluite dam rawh se" tih kan hmu a, a hla thunawnah chuan ".........i hliam a dam e" tih kan hmu thung a. Mizoramin ram buai a tawh hi Kum 20 chuang zet a ni a, rambuai ṭan aṭanga a tum bung vel kan kal laia hla phuahtuin "...
......hliam a dam e" a tih hi a dik thei em? tih te, 'hliam hlui' a tih hi tunah hian a dam vek tawh ang em? tihte chu he hla zirtute chhut zawm atan awm mai teh se.